

ALTTARIN ÄÄRELLÄ

Altteri, hartaus, muisti ja rytmi

Kirkkovuoden hartauksia muistisairaille

Risto Parviainen, Seija Puusaari

Opinnäytetyö

Syksy 2012

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Itä, Pieksämäki

Sairaanhoitaja (AMK) +

diakoniam virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Parviainen, Risto & Puusaari, Seija. Alttari, hartaus, muisti ja rytmi. Muistisairaana hengellisen elämän ja hyvinvoinnin tukeminen kirkkovuoden mukaisilla "reseptihartauksilla" hoitoympäristössä. Pieksämäki. Syksy 2012. 58 s. 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Itä Pieksämäki, Hoitotyön koulutusohjelma, sairaanhoitaja (AMK) + diakonissan virkakelpoisuus.

Tämän opinnäytetyön tavoite oli valmistaa kirkkovuoden pyhien mukaisia hartauksia helposti käyttöön otettavalle ja päivitettävälle nykyajan tietotekniselle alustalle, jota hoitohenkilökunnan on helppo käyttää. Alustaksi valittiin Sävelsirkku, jolla voi luoda ideoita ja sisältöä yhdessäolon hetkiin. Puhe- ja musiikkiohjelmiin on arkistoitu mielekkäitä ja monipuolisia tuokioita. Lisäksi Sävelsirkussa on 1500 kappaleen musiikkiarkisto, hengellisiä ohjelmia, tarinoita, muisteluohjelmia, tietokilpailuja, liikuntaohjelmia, kuukausittain uudistuvia selkouutisia ja Ylen Elävän Arkiston ohjelmia. Yhteislauluja löytyy sekä esilaueltuna että ilman. Niihin Sävelsirkussa on myös tulostettavat sanat. Tällä hetkellä Suomessa Sävelsirkkua käytetään lähes kahdessa sadassa vanhustenhoitoyksikössä. Hankkeen pyrkimys oli tukea muistisairaiden hengellistä hoitoa. Tarve nousi vanhustyön diakonian arjesta. Hanke oli parityö, joka toteutettiin kiinteässä yhteistyössä kehittävän ja hoitavan työelämätahon kanssa.

Hankkeessa tuotettiin Sävelsirkkuun® neljä mallihartautta. Hartauksilla on perusrakenne. Se toistuu jokaisessa hartaudessa. Alttari kootaan yhdessä osallistujien kanssa. Alttarille asetetaan liturgisen värin mukainen liina, led-kynttilät, risti sekä alttarikukat. Hartaus alkaa kirkonkellojen soitolla ja aina samalla virrellä. Hartauteen kuuluvat Raamatun kohdat ja tutut rukoukset. Hartauksissa voitiin käyttää hyväksi Sävelsirkun äänimaailmaa muiden muassa arvoituksia, leikkejä, voimisteluita, hengellisiä lauluja sekä rukouksia ja virsiä.

Hankkeen hengellisen hoitamisen teoreettinen osio sekä muistisairaana hengellisyyteen ja selkokieleen johdattavat luvut muistuttavat arjen ja pyhän erottamisen, rytmin merkityksestä. Teorian perusteella muistisairaana hyvinvointia ja elämänlaatua voi eri hoitokeinoin eri ympäristöissä parantaa.

Hankkeessa tarkastelimme hartauksien merkitystä muistisairaana toimintakykyyn sekä teoriaosuudessa että havainnoimalla. Hankkeen teoriaosuuden ja havainnoinnin perusteella todettiin, että hoitajilla on riittävät edellytykset tunnistaa muistisairaiden hengellisiä tarpeita. Todettiin myös, että hoitajien työtä voidaan helpottaa oikeilla välineillä. Kuusi opinnäytetyössä kuvastusti pidettyä, neljä tuotettua ja havainnoitua hartautta osoittivat, että käytetty menetelmä on helppokäyttöinen. Opinnäytetyön tuotos yhdessä Sävelsirkun kanssa antaa hoitajille työkalun vastata muistisairaana hengellisen hoidon tarpeisiin. Näillä työkaluilla hartaushetken voi pitää, vaikka paikalla ei ole kirkon työntekijää.

Asiasanat: arvot, diakoninen hoitotyö, hengellinen hoitaminen, hengellinen hoito, diakonisen hoitotyön ote, hartaudet laitoksissa, muistisairaus, hanke, produktio.

ABSTRACT

Parviainen, Risto & Puusaari, Seija. The altar, devotion, memory and rhythm. Supporting the spiritual life and welfare of persons suffering from memory disorders with devotions according to the church year in a nursing environment. 2012. 58 p 3 appendices. Language: Finnish. Pieksämäki. Autumn 2012.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Nursing, Option in Diaconal Nursing. Degree: Nurse.

The purpose of this thesis was to prepare devotions according to the church year that would be simple to use and easy to complete. The aim was to support religious needs of dementia patients. The ease of use was evaluated from the perspective of the nursing staff. We ended up using the Sävelsirkku® platform. 'Sävelsirkku' can be found in nearly two hundred elderly care units in Finland. The project was implemented as a pair work. The study was carried out in co-operation with a local nursing home.

In the project, a formula of four worship moments according to the church year was carried out on the 'Sävelsirkku' platform. The formulae of the project have a basic structure, being repeated in each worship moment. The worship formulae use the sound environment of 'Sävelsirkku', consisting of quizzes, games, prayers, hymns, gymnastics etc. The theoretical part of the project deals with theories of memory loss diseases, the spirituality of persons suffering from memory disorders and plain language, reflecting the separation of the holy and the daily, i.e. the importance of rhythm. According to the theory, the welfare and quality of life of persons suffering from memory disorders can be improved by various treatments in different nursing environments.

In the project, the effect of devotions on people with dementia was studied both in the theoretical part and in the observational part. Help and guidance for observation in the project was given by Ms. Mervi Friman, Doctor of Education, and in form of expert interviews from Ms. Ava Numminen, Doctor of Music, and Ms. Heini Kataja-Kantola, cantor. Four devotions were held with and one without 'Sävelsirkku'. Four devotions were videotaped and observed with the nurse of the unit. Those nurses who were in devotions also filled an observation form. The observation showed that the spiritual life and religious needs of persons suffering from memory disorders can be supported both individually and comprehensively by implementing devotions with 'Sävelsirkku' and its worship formulae.

Based on the findings, it appears that nurses are able to identify the religious needs of persons with memory disorders. Right equipment, proper content and ease of use help nurses in accomplishing their tasks. The worship formulae made in this project, together with 'Sävelsirkku', give tools for nurses for responding the needs of spiritual care of persons suffering from memory disorders. With these tools, devotions can be arranged even if there are no church employees present.

Keywords: values, diaconal nursing, spiritual care, diaconal nursing manner, devotions in institutions, memory disorders, project, production.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	4
2 SÄVELSIRKKU HANKKEEN TOIMIJAT JA YHTEISTYÖTAHOT	7
2.1 Keinukamari	7
2.2 Audience First.....	8
2.3 Kohderyhmä ja hyödynsaajat	8
3. HANKKEEN ARVIOINTI	9
4. MUISTISAIRAUS.....	13
4.1 Muistisairaahan hengellisyys	13
4.2 Selkokieli.....	14
5. HAVAINNOINTI.....	16
6. ARJEN JA PYHÄN EROTTAMINEN	17
6.1 Hoitotyö.....	17
6.2 Diakoninen hoitotyö.....	18
6.3 Diakonisen hoitotyön hoitokäsité, hoitosisältö ja -tarve	19
6.4 Hengellinen hoitaminen	20
6.5 Hengellisen hoidon ilmapiiri	22
6.6 Hoitajan valmius kohdata hengellisyys.....	23
7. MUSIIKKI JA MUISTISAIRAAN TOIMINTAKYKY	24
7.1 Musiikki viriketoiminnassa	25
7.2 Musiikki ja hoitajat	26
8. LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI	27
9. POHDINTA ALTTARIN ÄÄRELLÄ.....	28
9.1 Hankkeen alku	28
9.2 Hankkeen muutokset.....	29
9.3 Hankkeen toteutuminen.....	29
10. HARTAUDET	31
LÄHTEET	32
LIITE 1 HAVAINNOINTIRAPORTIT.....	37
LIITE 2: Havainnointitaulukot.....	46
LIITE 3: Altтарin äärellä: Hartaudet Sävelsirkkuun	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.

1. JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tavoite oli lisätä hoitohenkilökunnan tietoa ja valmiuksia asiakkaan hengellisyyden kohtaamiseen ja samalla tuottaa kirkkovuoden pyhien mukaisia hartaushetkiä muistisairaiden hengellisen elämän tukemiseen. Hankkeen ajatus nousi vanhustyön diakonian arjessa, tilanteista, joissa muistiyksiköiden hoitajat kyselivät kokeneelta diakonissalta: ”Olisiko Sinulla annettavaksi valmista materiaalia, jotta voisimme pitää hartauksia?” Toive oli helppokäyttöisestä materiaalista, jota hoitotyössä voi käyttää. Samalla nousi esiin valmiin materiaalin tarve vapaaehtoisille hartaushetken pitämiseen. Hartausmateriaalin lisätarve vahvistui, kun opiskelujen lähijaksoilla opiskelijapalavereissa mietittiin, mikä voisi olla ideapankki, josta voisi saada ideoita hartaushetkiin. Tässä opinnäytetyössä hartauskuvaukset ovat liitteessä 2. Produktin tarkoitus oli tuottaa Sävelsirkkuun materiaalia, joka palvelee muistisairaiden hengellistä elämää ja hyvinvointia. Tähän äänimaailmaan kuuluvat muiden muassa tutut rukoukset, virret ja hengelliset laulut. Sävelsirkku on ”kuntouttavan vanhustyön innovaatio”, väline, joka muovautuu käyttäjän mielikuvituksen ja kohderyhmän mukaan. Jos käyttäjän mielikuvitus ei riitä, äänimaisen voi vastaanottajan mielikuvitus auttaa. Tämä tarkoittaa, että Sävelsirkun kohderyhmää ovat kaikki. Samalla kaikki hyötyvät. Kyse on ajattelutavasta – näkökulman vaihtamisen taidosta. Se on henkistä joustavuutta. (Mattila 2011, 19.)

Sävelsirkulla toteutetaan monipuolista ryhmätoimintaa etenkin vanhustenhoitoyksiköissä. Sävelsirkusta työyhteisö saa tietoverkossa toimivan työkalun hoitotyöhön, sen kehittämiseen ja uusien hoitotapojen luomiseen. Verkkopohjaisuus myös mahdollistaa, että yhteistä osaamista voidaan keskittää samaan paikkaan ja käyttää tehokkaasti työnjaon suunnittelussa. (Audience First 2011.)

Sävelsirkusta jo saadut kokemukset merkitsevät meille, että oman työn pohjaksi on tutkimusaineistoa. Toisaalta Sävelsirkun toimintamalli - yhdessä kuunteleminen – mahdollistaa, että havainnoija voi täysipainoisesti keskittyä läsnäoloon ja havaintojen tekemiseen. (Sävelsirkun ohje 2011.)

Helposti käytettävä, monipuolinen aineisto madaltaa hoitajien kynnystä tuokioiden pitoon ja tarjoaa niihin uusia ideoita. Sävelsirkun käyttäjillä on aina keskustelemista ja

jakamista. Myös uusi käyttäjä voi järjestää yhteislaulutuokioita, vaikka vakioaulattaja on lomalla tai vapaalla. (Audience First 2011.)

Hankkeessa jokaisen hartauden perusrakenne toistuu samanlaisena, jolla haluttiin luoda osallistujille rytmi, tuttuus ja turvallisuus. Hartauden aluksi rakennettiin alttari. Rakentamisen yhteydessä käytiin läpi kirkkovuoden liturgiset värit, kyseisen pyhän kynttilöiden määrä ja ne sytytettiin. Alttarille laitettiin kukat ja risti. Kun alttari oli valmis, hartauden aloitus ilmoitettiin Sävelsirkusta kirkonkellojen soitolla.

Hartaus alkoi aina samalla tutulla virrellä, Tule kanssani Herra Jeesus. Hartauteen kuului selkokielellä luettu Raamatun kohta ja siitä keskustelemista mahdollisuuksien mukaan. Myös muistisairaille tärkeä musiikki oli osa hartautta, sekä äänimaailma, jota Sävelsirkku voi olla toteuttamassa. Hartauteen kuuluivat tutut rukoukset yhteen ääneen lausuttuina ja se päättyi aina Herran siunaukseen.

Hartaushetkien havainnoinnissa käytettiin mahdollisuuksien mukaan Sävelsirkussa jo valmiina olleita materiaaleja ja testattiin niiden toimivuutta. Lisäksi hankkeeseen kuului, että alustalle äänitettiin uutta materiaalia. Hankkeessa haluttiin tutkia ja tarkkailla musiikin ja äänimaailman vaikutusta muistisairaahan hyvinvoinnin edistämiseen, ylläpitämiseen ja elämänlaadun parantamiseen.

2. SÄVELSIRKKU HANKKEEN TOIMIJAT JA YHTEISTYÖTAHOT

Opinnäytetyössä tuotettiin parityöhankkeena Sävelsirkuun kirkkovuoden kulkuun perustuvaa hartausmateriaalia. Tavoite oli, että tarpeen mukaan Sävelsirkuista voi myöhemmin kuka tahansa helposti ja keskitetysti käyttää hartausmateriaalia muistisairaiden ja muiden tarvitsevien hengellisen elämän tukemiseen. Myöhemmin Sävelsirku -alustaa voi mahdollisesti käyttää yhteisenä ”idea-alustana”. Ammatillisesti kehittävässä työssä oli, että hankkeessa tuotettiin vanhusten hengelliseen hoitoon sopivaa, hoitotyötä helpottavaa, aikaa ja työtä säästävää helppokäyttöistä hartausmateriaalia yhteistyössä Audience Firstin ja Keinukamarin hoitajien kanssa.

2.1 Keinukamari

Ensimmäinen yhteistyökumppani on Hämeenlinnassa sijaitseva Keinukamari, jossa palvelun tuottajana on Attendo Oy. Talon omistaa Yrjö ja Hanna säätiö. Keinukamarissa on 66 tehostetun palveluasumisen hoivapaikkaa, joista 24 on kahdessa dementia-ryhmäkodissa. Keinukamari tarjoaa asukkaille hyvän elämän turvallisessa hoivaympäristössä. Henkilökunta suunnittelee palvelun sisällön yhdessä asiakkaiden ja omaisten kanssa yksilöllisesti ja asiakaslähtöisesti. Kuntouttava työote näkyy Keinukamarin hoitotyössä. Asukkaille tehdään kuntouttava hoitosuunnitelma moniammatillisessa tiimissä, johon kuuluu omahoitajan lisäksi muun muassa fysioterapeutti ja sosiaaliohjaaja. Keinukamarissa toteutetaan päivittäin myös erilaisia virikkeellisiä, toiminnallisia ja liikunnallisia hetkiä. (Keinukamari-opaste 2012.) Yksikkö, jossa opinnäytetyötä toteutettiin, oli toinen Keinukamarin dementia-ryhmäkodeista. Koska kyseessä on pieni yksikkö, opinnäytetyössä ei puhuta yksiköstä nimellä, eikä asukkaista niin, että heitä voisi hartaushetkien kuvauksista tunnistaa. Tällä tavoin pyrimme suojelemaan osallistuvien vanhusten yksityisyyttä.

2.2 Audience First

Audience First on ”Sävelsirkun yhtiö”. Yhtiö on suomalainen palvelualan high-tech yritys. Audience First tarjoaa asiakkailleen lisäarvoa äänipalveluina erilaisissa liike- ja palvelupisteissä. Toisaalla yhtiön osaamisen hyöty asiakkaalle on markkinoinnissa, ääniviestinnässä ja sulautetussa langattomassa tietotekniikassa. Yhtiö kuitenkin korostaa, että tärkeintä eli ihmistä, ei unohdeta. Yhteistyö kansainvälisten ja kotimaisten osaajien sekä tutkimuslaitosten kanssa on jatkuvaa. Näin yhtiö varmistaa aivotutkimuksen sekä hoito- että käyttäytymistieteiden uusien ideoiden soveltamisen. Yhtiön mukaan Audience First äänimiljöörjärjestelmät, Private Radio ja Sävelsirkku, ovat moniammatillisen osaamisen tulos. Ne perustuvat patentoituun teknologiaan, josta yhtiössä ollaan ylpeitä. Tällä hetkellä yhtiössä työskentelee kymmenen kokopäivätoimista henkilöä ja laaja osaajaverkosto. (Audience First 2011.)

Sävelsirkku on suomalainen, kuntouttavan vanhustyön innovaatio, jolla kehitetään asiakaslähtöistä, sosiaalisesti aktiivista ja toiminnallista hoitokulttuuria. Samalla käytössä on uutta hyvinvointiteknologiaa. Muun muassa Hämeen ammattikorkeakoulu 2011 -tutkimuksessa todetaan, että Sävelsirkku tukee ikääntyneiden fyysisistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä ja helpottaa hoitajien työtä. Sävelsirkku luo "elämää päiviin" ikääntyneille ja palkitsevuutta hoitajan työhön. (Audience First 2011.)

2.3 Kohderyhmä ja hyödynsaajat

Tämän opinnäytetyön kohderyhmiä ovat muistisairaat, heidän läheisensä, hoitajat sekä hoito- ja hoivayksiköt ja eri alojen palveluyritykset. Opinnäytetyö on voitu toteuttaa läheisessä yhteistyössä Attendo Osakeyhtiön Keinukamarin hoitoyksikön ja Audience Firstin kanssa. Keinukamari valikoitui kohteeksi osittain siksi, että siellä ei ollut aiempia kokemuksia Sävelsirkun käytöstä. Yhteistyökumppaneiden kanssa saadut kokemukset osoittivat meille, että hartauksien luominen Sävelsirkun tapaiselle keskitetylle alustalle on tulevaisuuden toimintatapa, jota kannattaa kehittää. Keskitetyllä hartauksien kokoamisella ja tallentamisella sekä niiden käyttöön ottamisella, voidaan muistisairaiden hyvinvointia ylläpitää ja parantaa.

3. HANKKEEN ARVIOINTI

Tässä luvussa jäsenämme hanketta kirjallisuuden, asiantuntijahaastattelujen sekä hankkeen havaintojen pohjalta. Hankkeessa haastattelimme musiikin tohtori, psykologi, laulunopettaja Ava Nummista sekä hiippakuntakanttori, kirjailija Heini Kataja-Kantolaa. Heini Kataja-Kantola on julkaissut toukokuussa 2008 kirjan *Polvesta polveen täällä - Messumateriaalia veisusukupolvelle*. Julkaistu mielenkiintoinen, opinnäytetyöhömmö liittyvä materiaali innosti haastattelun tekemiseen.

”Rytmi ja kaikki muukin musiikissa on niin kokonaisvaltaista. Sitten on melodia, harmonia, tulkinta, se kaikki. Siinä on koko ihminen mukana, sillä lailla se vaikuttaa siltä minun mielestäni, että kun Jumala saa koskettaa ja Jumalan se perimmäinen ja ihanin kosketus on kun ihminen kohtaa armon. Se, että kaikki syntisi on anteeksiannettu. Siinä poistuu pelko. Musiikki on myös sellainen tapa millä ilmaistaan vähän kaikilla puolilla. Siinä on ihmisen fysiikka mukana, tuotetaan ääntä tai soitetaan. Sitten siinä on ihmisen mieli, molemmat aivopuoliskot saavat tehdä työtä, on järki ja tunteet ja henki.” (Kataja-Kantola 2012.)

Heini Kataja-Kantolan haastattelussa nousi esiin musiikin kokonaisvaltaisuus – musiikin herättely. Sama todettiin havainnoinnissa. Esimerkki havainto havaintopöytäkirjasta palmusunnuntain hartaudesta:

”Vanhus joka oli tähän asti torkkunut, koko hartauden ajan, alkoi virren aikana avalla silmiään.” (Palmusunnuntain hartaus). Liite 2

Kirjallisuuden mukaan osa hoitajista oli ollut huolissaan hengellisen hoidon tietojen puutteista ja siksi toivonut lisäkoulutusta. Käytännön työhön oli toivottu hartausmateriaalia joka on helposti löydettävissä ja saatavilla. Opinnäytetöissä ja eri seurakunnissa toki on runsaasti erilaisia yksittäisiä hartausmateriaaleja, mutta ongelma on ollut ja yhä on materiaalin hankala saatavuus. Kun vielä johtajan tuen puute sekä vähäiset resurssit oli todettu hengellisen hoidon toteutumisen esteeksi, on merkittävä pelko, etteivät hoitajien taidot ja uskallus riitä muistisairaahan hengelliseen hoitoon. (Ruuskanen 2012, 20, Wongin ja Yaun 2010, 243 & McBrien 2010, 122.)

Ikola ja Kuuppelomäki (2000) toteavat tutkimuksensa johtopäätöksissä, että useissa opinnäytetöissä oli päädytty lopputulokseen että hengellinen hoitaminen oli ollut kuuntelemista ja keskustelua sekä aitoa ja kokonaisvaltaista läsnäoloa. Myös kosketus

oli liittynyt hoitotilanteisiin. Näin erityisesti silloin kun oli työskennelty muistisairaiden kanssa. Hengellisessä hoitamisessa potilaat olivat voineet osallistua hartaushetkiin. Yhdessä potilaan kanssa oli voitu rukoilla, laulaa hengellisiä lauluja tai lukea Raamattua tai muuta potilaan uskonnollisen vakaumuksen mukaista pyhää kirjaa. Kaikessa tässä oli otettu huomioon potilaan omat toiveet (Ikola & Kuuppelomäki 2000; Koskikumpu, Saarinen & Virtanen 2008.)

Asiakkaan kuuntelemista ja huomioimista korosti myös haastateltava tohtori Ava Numminen:

”Lääkärien ja hoitajien koulutus on 90-luvun loppupuolelle asti lähes aina painottunut akuuttisairauksien hoitoon. Tämä kyllä selittää ihan hirveän paljon sitä, että koulutusmalli, johon ihmisiä valmistetaan on nimenomaan akuuttisairauksien hoito, jossa nimenomaan hyvä haavan hoito, täydellinen hygienia ja tämän tyyppiset asiat menevät ylitse muiden. Sitten kun se sama malli tuodaan sinne, missä ihmiset asuu loppuelämänsä, sitä koskaan miettimättä tai kyseenalaistamatta, siitä voi pahimmillaan tulla kylmää, kovaa ja kliinistä.” (Numminen 2012)

Tämän hankkeen hartaushetkien alkaessa muistisairaita aktivoitiin yhteiseen hetkeen alttarin rakentamisella. Sen yhteydessä voitiin ottaa jokainen muistisairas erikseen huomioon niin, että juuri hänelle osoitettiin kysymyksiä kirkkovuodesta, liturgisista väreistä ja siitä mitä alttarille laitetaan. Hankkeen hartauksien havainnoinnissa huomattiin, että juuri nämä henkilökohtaiset huomionosoitukset olivat tärkeitä ja saivat vanhukset keskustelemaan ja ilmentämään asioita kuten hymyilemään, nyökkäilemään ja käyttämään yksittäisiä sanoja ja esimerkiksi ristimään kätensä.

”Tervehtiessä hartaudenpitäjä kyykistyi vanhuksen tasolle, katsoi silmiin, kätteli ja sanoi oman nimensä. Pääsääntöisesti vanhukset vastasivat tervehdykseen, kolme vastasi nyökkäämällä, kaksi päivää sanalla, yksi ei herännyt tervehdykseen, yksi hymyili tervehdittäessä, neljä vastasi tervehdykseen omalla nimellään. Tervehdyskierröksellä oli hyvä palauttaa mieleen hartauteen osallistujien nimiä, jotta hartauden aikana voi puhutella vanhusta hänen omalla nimellään.” (Palmusunnuntain hartaus)
Liite 2

Gothóni-Jantunen (2010) tutkimuksen perusteella sairaaloissa, erityisesti vanhustenhuollon yksiköissä seurataan kirkkovuoden juhlia ja suomalaista yhteiskuntaa. Potilaan oman elämänskatsomuksen mukainen hyvä hoito oli todettu oikeudeksi, johon

lisäksi kuuluu mahdollisuus pohtia elämäkatsomuksellisia kysymyksiä. (Alaraatikka & Vääntinen 2004; Gothóni-Jantunen 2010, 42.)

”Mutta, jos meillä on sellainen rytmi, jossa säännöllisin väliajoin tapahtuu jotain, jota itse odottaa, jotain kivaa odotettavaa. Se auttaa meitä jaksamaan. Ja sitten myös, vanhat traditiot.” (Numminen 2012)

Hankkeen hartauksiin luotiin elementtejä, jotka muistuttavat kirkkovuoden kulusta. Havainnoinnissa todettiin, että muistisairaiden mieleen palautui asioita, jotka herättivät heitä muistelemaan. Muun muassa koivun oksista tuli mieleen kotisauna, sen tuoksu ja asioita joista voitiin keskustella. Havainnosta opittiin, että hoitajien työtä helpottavat oikeat välineet ja sisältö sekä helppokäyttöisyys. Tässä opinnäytetyössä tehdyt hartausreseptit yhdessä Sävelsirkun kanssa antavat hoitajille työkaluja vastata muistisairaahan hengellisen hoidon tarpeisiin. Hyvillä työkaluilla voidaan kannustaa pitämään hartaushetkiä hoitoyksikön arjessa.

”Tällaista rytmiä, jossa esimerkiksi ihmisille on esimerkiksi lapsuudesta tuttua Jos ei menty kirkkoon, niin ainakin kuunneltiin radiosta. On päivänselvä asia, että tällainen rytmitys olisi hurjan tärkeää ihmiselle. Todennäköisesti, vaikkei hän enää pystyisi sitä ilmaisemaan itse selkeästi. Usein ihmiset pystyvät ilmaisemaan asioita niin, että vain kokenut, hyvin tunteva omainen tai hoitaja ymmärtää, että tämä on hyvä tai tämä ei ole hyvä. Ihminen pystyy kuitenkin aika paljon ilmaisemaan vaikkei enää sanomaan sanoilla sitä. Tässä mielessä ihmisen oman viikkorytmin saaminen sellaiseksi, että se olisi mahdollisimman paljon häntä palveleva olisi tietenkin ihan ilman muuta tärkeä asia ja siinä voisi juuri olla hengellinen näkökulma.” (Numminen 2012)

Hankkeen tavoite oli valmistaa kirkkovuoden pyhien mukaisia hartauksia helppokäyttöiselle siirrettävälle alustalle. Hartauksilla pyrittiin tukemaan muistisairaiden hengellistä hoitoa, ja tarve hartauksiin nousi hoitotyön arjesta. Hanke toteutettiin kiinteässä yhteistyössä kehittävän ja hoitavan työelämän kanssa. Toisella opinnäytetyön tekijöistä oli opiskeluihin liittyvä harjoittelujakso diakonissa-sairaanhoitajana muistiyksikössä, jossa hanke toteutettiin. Näin ollen toimintaympäristö ja asukkaat olivat opinnäytetyöntekijälle tuttuja.

Hanke toteutettiin niin, että Sävelsirkku® -alustalle äänitettiin neljä hartautta, joissa on perusrakenne. Rakenne toistuu jokaisessa hartaudessa samanlaisena. Yksittäistä hartauskokonaisuutta kutsutaan Sävelsirkkua käytettäessä reseptiksi. Hartaudessa

käytetään hyväksi Sävelsirkun äänimaailmaa, johon kuuluu kysymyksiä, voimisteluja, tuttuja lauluja, rukouksia, virsiä, jne.

Hankkeen havainnoista voitiin todeta, että ammattitaitoisesti, läsnäolevasti sekä pysyvällä rakenteella toteutettu hartaus, joka toistuu selkeänä, herättää kuulijassa mielenkiinnon:

”Tämän virren aikana vanhukset reagoivat selkeästi virren rytmiin ja osallistuivat lauluun. Kuusi vanhuksista lauloi virttä, yksi heistä naputti samalla pajun oksalla polveen, yksi piti oksaa paikallaan, neljä heilutti oksaa laulaessaan. Vanhus, jolla ei ollut oksaa kädessä, heijasi itseään laulun tahtiin eteen ja taakse. Vanhus jolla oli hoitajan kanssa yhteinen oksa, heilutti sitä yhdessä hoitajan kanssa.” (Palmusunnuntain hartaus)
Liite 2

Hankkeen teorian muistisairausosio sekä muistisairaahan hengellisyyteen ja selkokieleen johdattavat luvut muistuttavat arjen ja pyhän erottamisen sekä rytmin merkityksestä. Teorian perusteella muistisairaahan hyvinvointia ja elämänlaatua voidaan eri hoitokeinoin eri ympäristöissä parantaa. Tästä esimerkkinä voivat olla pienet asiat vaikka alttarikukat, jotka jäävät hartauden jälkeen hoitoyksikköön:

”Hartauden jälkeinen hoitajien palaute oli myönteistä. Kaikki vanhukset olivat tulleet huomioiduksi, ja tästä hartaushetkestä oli syntynyt keskustelua myös myöhemmin. Hartauden pitäjä varasi tätä hartautta varten omat alttarikukat, jotka voi jättää yksikköön ja etenkin ne olivat herättäneet myöhemminkin keskustelua.” (Helatorstain hartaus) Liite 2

4. MUISTISAIRAUS

Muistisairaus on oireyhtymä joka johtuu elimellisistä aivosairauksista. Sairaus ilmenee kognitiivisten toimintojen häiriönä ja vaikeuttaa arjessa selviytymistä. Näihin oireisiin kuuluvat muistin heikkeneminen, hahmottamisen vaikeudet, puheen tuottamiseen ja puheen ymmärtämiseen liittyvät vaikeudet sekä ajan- paikan- että tilannetajun heikkeneminen. Kognitiiviset oireet näkyvät esimerkiksi fyysisen toimintakyvyn laskuna arkipäivän toiminnoissa sekä käyttäytymisen muutoksina. Edetessään muistisairaus johtaa dementiaan. (Kivikoski, Lindfors, Nummela, Palosaari, & Piri. 2012, 7.)

Väestön ikääntyessä Suomessa tulee tilanne, että muistisairaiden määrä kasvaa ja heidän määränsä suhteessa terveeseen väestöön suurenee. Ennustetaan, että muistisairaiden määrä lisääntyy tulevaisuudessa voimakkaasti, sillä noin 13200 suomalaista sairastuu vuosittain muistisairauteen. Suomessa oli vuonna 2010 noin 89000 keskivaikeaa tai vaikeaa muistisairautta sairastavaa henkilöä. On arvioitu, että vuonna 2060 muistisairaita on jo 239 000. (Viramo & Sulkava 2010, 28,33.)

4.1 Muistisairaahan hengellisyys

Hengellisyyteen kuuluvat elämän mielekkyyden ja uskon kysymysten pohdinta sekä mahdollisuus rukoukseen, hiljentymiseen ja jumalanpalveluselämään. (Aalto & Gothóni 2009, 88). Ihmistä tukee toivon kokemus. Kun tunteista puhutaan rauhassa, tulevaisuuden ahdistus tai pelottavuus vähenee ja ihmisellä on tieto, ettei häntä ei jätetä yksin. (Aalto & Gothóni 2009, 88.)

Eräs keino tukea dementoituneen kristillistä vakaumusta on myös muisteleminen. Juhlapyhiin liittyy muistoja ja niihin liittyvät perinteet ovat tuttuja. Kirkkokuudessa ja vuodenaajoissa oleva rytmi ja toistaminen luo tuttuutta ja turvallisuutta. Tutut virret ja laulut, sekä rukoukset, kuten Isä meidän -rukous ja Herran siunaus saattavat saada jopa puhumattoman vanhuksen osallistumaan hartauden viettoon. Muistisairaahan elämään tuo turvallisuutta se että asiat ovat tuttuja ja turvallisia. On jotakin, joka säilyy kun tuntuu, että kaikki on hukassa. (Kivikoski 2009,126–130.)

Tuija Kivikoski (2009) kirjoittaa myös, että arjen ja pyhän erottaminen toisistaan, on osa muistisairaahan kunnioittamista ja hoitoa. Liturgiset värit voivat olla muistin tukena kertomassa Jumalasta. Alttarille asetettujen ristin, kukkien ja kynttilöiden avulla rakennetaan pyhyyttä ja kauneutta. Kun muistisairaus etenee symbolien ja pyhyiden merkitys korostuu. Muistisairaahan usko on suurelta osin yksinkertaista uskoa, paluuta lapsuuden uskoon. Uskonnollinen vakaumus on elämyksellinen asia joka kestä läpi elämän voimana joka kantaa ja antaa turvallisuutta. Kun uskosta puhutaan ja korostetaan hyviä asioita, esimerkiksi Jumalan hyvyyttä ja huolenpitoa, muistisairas voi kokea hyvää oloa. (Kivikoski 2009, 126–131)

4.2 Selkokieli

Selkokieli on yleiskielistä tekstiä selkeästi helpommin ymmärrettävää. Sen tarkoitus ei ole korvata hyvää ja selkeää yleiskieltä, vaan tukea niiden ihmisten tiedonsaantia, joille yleiskieli on vaikeaa. (Virtanen 2009,16) Selkokielen kehittäminen alkoi Suomessa 1970-luvulla, jolloin selkokielisen viestinnän tarve havaittiin. Tuolloin huomattiin, että on monia erityisryhmät jotka kärsivät kielellisistä vaikeuksista eivätkä välttämättä ymmärrä yleiskieltä. Samaan aikaan alettiin myös tiedostaa, että kielelliset vaikeudet saattoivat olla syynä sosiaaliseen syrjäytymiseen. Ensimmäisinä selkokielistä materiaalia alkoivat laatia kehitysvamma-alan järjestöt, mutta myöhemmin työhön on osallistunut monia muita tahoja. Selkotekstejä on alettu käyttää myös vanhustenhuollossa. (Kulkki-Nieminen 2002, 35–36.)

Opinnäytteeseen etsittiin muistisairaille tarkoitettua selkokielistä hartausmateriaalia. Aluksi materiaalia löytyi niukalti. Keväällä 2012 julkaistiin Muistisairaahan messu -virikepaketti jumalanpalveluselämään muistisairaille. Tästä materiaalista löysimme hyväksi koettuja käytännön välineitä muistisairaahan hengellisyyden tukemiseen ja vuorovaikutukseen.

Muistisairaahan messu -virikemateriaalissa todetaan, että kirkon työntekijät tarvitsevat tietoa muistisairauksista, niiden etenemisestä ja siitä, miten muistisairas ihminen kohdataan. Aineistossa myös todetaan, että tavoite on lisätä työntekijän ja vapaaehtoisen osaamista muistisairaahan ihmisen kohtaamisessa, hengellisessä

tukemisessa ja jumalanpalveluselämässä. Työntekijän tulisi ottaa nämä asiat huomioon, kun hän on tekemisissä muistisairaiden kanssa esimerkiksi messuissa, hoivakotien hartauksissa ja kotikäynneillä. (Piri ym. 2012, 4.)

Kesällä 2012 julkaistiin Pertti Rajalan Selkoraamattu. Sen tekstejä saatiin käyttää tässä opinnäytetyössä tekijän erityisluvalla. Syksyllä 2012 aiotaan julkaista selkokielineen Katekismus. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.)

5. HAVAINNOINTI

Havainnointi eli observointi on tieteellisen työskentelyn perusta. Havainnointia voi käyttää sekä kielelliseen että ei kielelliseen tutkimusaineiston kokoamiseen. (Anttila, 1996, 218)

Havainnointi suunnitellaan, ja saatava tieto kootaan systemaattisesti. Havaintoja tehdessä aisteja käytetään arkitilannetta tarkemmin. Tehdyt havainnot voivat kohdistua käyttäytymiseen, tapahtumiin tai fyysisiin kohteisiin. Tällöin saadaan tietoa, mitä ihmiset tekevät, miltä asiat tuntuvat ja näyttävät. Se myös eroaa siitä, mitä ihmiset sanovat niiden olevan. Havainnointi voi olla erittäin pitkälle luokiteltua ja jäsenneiltyä havainnointia. Tämä edellyttää yksityiskohtaista muistiinpanotekniikkaa. Toisaalta havainnointi voi olla kokonaisvaltaista tapahtumien ja käyttäytymisen kuvausta. Jotta havainnoija saa tarkan kuvan, mitä havainnot kertovat, hänellä täytyy olla asiasta runsas taustatieto. Sitä havainto ei suoranaisesti osoita. Havainnointia on kahta päälajia, suoraa ja osallistuvaa havainnointia. Havaintoja tehtäessä huomiota ei kiinnitetä pelkästään sanalliseen ilmaisuun, vaan mukaan myös asennot, eleet, ilmeet ja liikehdintä. Tässä opinnäytetyössä käytimme osallistuvaa havainnointia. (Anttila, 1996, 218-219.)

Osallistuva havainnointi on aktiivista tai passiivista. Aktiivisessa, osallistuvassa havainnoinnissa tutkija vaikuttaa aktiivisesti läsnäolollaan ilmiöön, jota hän on tutkimassa. Hän voi järjestellä ryhmien toimintaa tietyllä tavalla. Kun havainnointi on passiivista osallistuvaa havainnointia, tutkija on mukana samanlaisena osallistujana, kuin muutkin, mutta ei vaikuta tilanteen kulkuun. Molemmissa tapauksissa tutkijan on pystyttävä erittelemään oma roolinsa, sekä raportoimaan onko se mahdollisesti vaikuttanut tilanteeseen. Havainnointitekniikka suunnitellaan joko jäsenneiltyä, tai jäsennelemättömänä. Nimensä mukaisesti jäsenneilty tarkoittaa, että havainnoinnin kohteet jäsennellään etukäteen. Jäsentämätön tarkoittaa, että kaikki havainnot talletetaan muistiin erilaisilla välineillä, ja koottu aineisto jäsennellään jälkeinpäin. (Anttila, 1996,219.)

6. ARJEN JA PYHÄN EROTTAMINEN

6.1 Hoitotyö

Hoitotyö on hoitotieteeseen perustuvaa ammatillista hoitamista. Hoitotyön pyrkimys on edistää toisen ihmisen hyvää, ja hoitotyötä toteutetaan moniammatillisessa yhteistyössä terveydenhuollon ammattiryhmien ja terveystalvelujen käyttäjän kanssa. Hoitotyötä toteuttavat hoitotyöntekijät – eriaistiset sairaan- ja terveydenhoitajat, lähihoitajat ja kättilöt. Hoitotyöhön sisältyy useita osatehtäviä. Yhdessä ne muodostavat sairaanhoitajan tehtävä- ja vastuualueen. Työn kehittämisen kannalta on tärkeää, ettei sitä tarkastella vain yksittäisenä ilmiönä, vaan se liitetään laajempaan yhteiskunnalliseen tarkasteluun. (Leino-Kilpi 2003, 19; Kristoffersen ym. 2006, 15; Paasivaara 2002.)

Myllylän (2004) määrittelyssä diakonisen hoitotyön mallin ydinkäsitteitä ovat lähimmäinen, ympäristö, terveys ja diakoninen hoitotyö. Työ perustuu kristilliseen ihmiskäsitykseen, mihin erityisesti vuorovaikutustilanteissa kuuluu tasavertainen lähimmäisyys. Sairaanhoitaja-diaakonissan tekemä diakoninen hoitotyö on ihmisen kokonaisvaltaista palvelua ja toivon välittämistä niin, että hoidettavan pelot ja turvattomuus hälvenevät. Hoidettavan tunnekokemus on lahjomattoman hoitamisen ja rakkauden kokemus. Hoidettavalta ei edellytetä uskonnollista vakaumusta. Ammatillisena palveluna diakoninen hoitotyö toteutuu kolmiosuhteessa hoitajan, hoidettavan / ryhmän ja korkeamman voiman välillä. Hoitotyön auttamismenetelmien lisäksi diakonisessa hoitotyössä toteutuu karitatiivisia, sosiaalisia, pastoraalisia, katekeettisia ja liturgisia auttamismenetelmiä. (Myllylä 2004, 65–69; Juntunen & Saarela 200, 43–44; Rättyä, Diakonian tutkimus 2/2009, 159; Rättyä 2011, 2.)

6.2 Diakoninen hoitotyö

Diakoninen hoitotyö tarkoittaa sairaanhoitaja-diakonissan diakoniseen erityisasantuntemukseen ja kristilliseen ihmiskäsitykseen perustuvaa hoitotyötä, jossa otetaan huomioon erityisesti ihmisen henkisyys, hengellisyys ja usko voimavaroina, tuen tarpeina sekä toivoa lisäävinä ja yhteisöllisyyteen kutsuvina asioina. (Gothóni, Jantunen 2011, 118.)

Käsitteenä diakoninen hoitotyö on laajempi kuin hoitotyö, sillä diakonisessa hoitotyössä ihminen kohdataan jakamattomana sieluna, henkenä ja ruumiina. Diakonisen hoitotyön tekijä on diakoniseen hoitotyöhön kouluttautunut sairaanhoitaja hoitotyön toimintaympäristöissä ja seurakunnissa, joten diakoninen hoitotyö on yksi hoitotyön erikoistumisen alue. Uskonnon kulttuurinen taso yhdistää diakonian ja hoitotyön diakoninen hoitotyö -käsitteeksi. Sisällön diakoninen hoitotyö saa hoitotieteestä, teologiasta ja näitä täydentävistä tieteistä. Myllylän mukaan diakoninen hoitotyö on universaalialia ja sitä toteutetaan lähinnä aikuisten hoitotyössä. (Myllylä 2000; Myllylä 2004, 33, 78–79.)

Diakonian tutkimus -lehden 2/2011 Diakoniatyönkäsitteitä -artikkelissa Gothóni ja Jantunen (2011) toteavat, että diakoninen hoitotyö -käsite on otettu käyttöön keskiasteen ammatillisen koulutuksen uudistuksen yhteydessä 1980-luvun lopussa. Gothónin ja Jantunen mukaan sanoittaa sitä hoitotyön osa-alueetta, joka muodostui diakonisojen erityisosaamisalueeksi sairaanhoitajan koulutuksessa. Kirjoittajat lainaavat vielä Diakonia-ammattikorkeakoulun opetussuunnitelman diakonisen hoitotyön määritelmää seuraavasti: ”Diakonissa voi toimia sairaanhoitajana erilaisissa hoitotyön tehtävissä tai Suomen evankelisluterilaisen kirkon diakonian virassa. Diakonissa on koulutuksensa perusteella sekä diakonisen hoitotyön että diakoniatyön asiantuntija” (Gothóni, Jantunen 2011, 109)

6.3 Diakonisen hoitotyön hoitokäsité, hoitosisältö ja -tarve

Myllylän (2004) mukaisessa diakonisen hoitotyön mallissa hoitajan ja hoidettavan kohtaaminen ja vuorovaikutussuhde perustuu kristilliseen ihmiskäsitykseen pohjaavaan tasavertaiseen lähimmäisyyteen. Kohtaamisessa on läsnä jokin ihmistä korkeampi voima. Oleellista on ihmisen palvelun kokonaisvaltaisuus, toivon välittyminen ja pelon hälveneminen. Siinä hoidettava voi kokea lahjomatonta hoitamista ja rakkauden tunnetta. Diakoninen hoitotyö on ammatillista palvelemista. Kokonaisuudessa toteutuu hoitotyön auttamismenetelmien lisäksi karitatiivisia, sosiaalisia, pastoraalisia, katekeettisia ja liturgisia auttamismenetelmiä (Myllylä 2004, 65–69).

Kotisalón (2002, 2005) mukaan diakonisessa hoitotyössä ensisijaisesti mahdollistuvat toivo, sielunhoidollinen keskustelu, yksinäisyyden lievittäminen, yksilön ja perheen voimavarojen vahvistaminen, mahdollisuus moniammatilliseen yhteistyöhön ja terveyteen liittyvään ohjaamiseen. (Kotisalo, 2002, 42, 2005, 12–16.)

Kinnusen (2009) käsitys on, että diakonisen hoitotyön tarve tulevaisuudessa lisääntyy. Hänen perustelunsa näkemykselle on, että vanhustenhuolto, omaishoito ja mielenterveysasiakkaat tarvitsevat lisäapua. (Kinnunen 2009, 253.)

Hännisen (2009) mukaan diakonialla on merkittävä tehtävä erityisesti silloin, kun ihmisen elämäntilanne ja terveys otetaan huomioon kokonaisvaltaisesti. Terveyden edistäminen, sairauksien ehkäisy ja hoidon ja seuranta ovat osa tätä elämäntilannetta ja kokonaisvaltaisuutta. (Hänninen (2009, 232.)

6.4 Hengellinen hoitaminen

Gothóni ja Jantunen julkaisivat vuonna 2010 tutkimuksen, missä oli tutkittavana ollut 19 sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijan opinnäytetyötä. Tutkittavissa opinnäytteissä ilmaisu ”hengellinen hoitaminen” oli ollut eri muodoissa avainsana. Tutkimuksessa todetaan, että hengellistä hoitoa voi toteuttaa kuka tahansa sairaanhoitaja. Opinnäytetöiden kyselyissä hoitajat olivat kuvanneet, että hengellisen hädän huomioiminen on osa kokonaisuhoitoa. (Gothóni, Jantunen 2010, 17).

Useissa opinnäytetöissä olivat toistuneet Ikolan & Kuuppelomäen (2000) tutkimuksissa mainitut hengellistä hoitoa hoitotyössä joko mahdollistavat tai sitä estävät tekijät. Vaikka hengellinen hoito oli koettu osittain hoitajien perustehtäväksi, samalla oli todettu, että hoitajat voivat konsultoida sairaalateologia tai ohjata potilaan tai asiakkaan keskustelemaan sairaalateologin kanssa. Koulutuksellisesti oli nostettu esille ajatus, että sairaanhoitaja-diakonisoilla on muita sairaanhoitajia parempi valmius kohdata hengellisiä kysymyksiä. (Holm ja muut 2005).

Seurakunnissa tehdyissä opinnäytetöissä oli korostunut seurakuntayhteys ja rukousyhteys. Hengellisen tuen anto oli merkinnyt yhdessäoloa, keskustelua, hartauksia, Raamatun lukemista ja rukoilemista. Musiikin ja hengellisten laulujen merkitys oli ollut tärkeä hengellisen tuen väline ja yhteyden rakentaja. Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä -tutkimuksen mukaan sairaanhoitajan työssä toteutettu hengellinen hoitaminen oli merkinnyt jokaisen ihmisen ihmisarvon ja vakaumuksen kunnioitusta. Opinnäytetöissä usein käytettyjä termejä olivat olleet asiakaslähtöisyys tai -keskeisyys Gothóni-Jantunen 2010, 41).

Ikolan ja Kuuppelomäen (2000) tutkimuksen johtopäätösten mukaisesti useissa opinnäytetöissä oli päädytty johtopäätöksiin, että toimintana hengellinen hoitaminen oli ollut kuuntelemista ja keskustelua sekä aitoa ja kokonaisvaltaista läsnäoloa. Myös kosketus oli voinut liittyä hoitotilanteisiin. Näin erityisesti, kun oli työskennelty dementiaa sairastavien tai erittäin heikkokuntoisten kanssa. Hengellisessä hoitamisessa myös potilaat olivat voineet osallistua pyhiin toimituksiin. Sekä potilaan kanssa että tämän puolesta oli voitu rukoilla, laulaa hengellisiä lauluja tai lukea Raamattua tai

muuta potilaan uskonnollisen vakaumuksen mukaista pyhää kirjaa. Hengellisessä kirjallisuudessa ja hengellisessä meditaatiossa tai rukouksessa oli otettu huomioon potilaan omat toiveet. (Ikola & Kuuppelomäki 2000; Koskikumpu, Saarinen & Virtanen 2008.)

Gothóni-Jantunen (2010) tutkimuksen mukaan sairaaloiden, erityisesti vanhustenhuollon laitosten koristelussa oli seurattu kirkkovuoden juhlia, ja oltu osa suomalaisen yhteiskunnan todellisuutta. Terveysthuollon opinnäytetöiden mukaan liturgisista auttamismenetelmistä, kuten uskon ja jumalasuhteen vahvistamisesta, ehtoollisen ja ripin mahdollisuudesta, ja muista vastaavista potilaiden toiveista, hoitajat olivat olleet valmiita välittämään tietoa edelleen esimerkiksi sairaalapapille. Sen sijaan seurakunnan diakoniatyössä oli katsottu olevan kyse toiveiden toteuttamisesta. Kuitenkin Raamatun lukeminen, virsien veisaaminen ja rukoileminen keskustelujen yhteydessä oli liitetty jokaisen sairaanhoitajan mahdollisuudeksi ja osaksi kokonaisvaltaista hoitoa. Uskonelämän hoitaminen oli todettu osaksi sielunhoitoa. Potilaan oman elämäkatsomuksen mukainen hyvä hoito oli todettu oikeudeksi, johon lisäksi kuuluu mahdollisuus pohtia elämäkatsomuksellisia kysymyksiä. (Gothóni-Jantunen 2010, 42.)

Erityisesti mielenterveyskuntoutujien keskusteluissa oli ollut teemoja tuonpuoleisesta, hengellisyydestä, rikki olemisesta ja keskeneräisyydestä sekä syyllisyyden, surun, vihan ja pelon tunteista. Aito kiinnostus oli todettu edellytykseksi läsnäololle, avoimelle keskustelulle ja sen myötä hengellisten asioiden kohtaamiselle ja siitä nousevalle tuelle. Monissa opinnäytetöissä hengellinen hoito ja tuki olivat liittyneet toivon ylläpitämiseen. Tutkimuksen perusteella toivo oli välittynyt vain, kun ihminen oli kohdattu kokonaisvaltaisesti. Hengellisen hoitamisen oli todettu olevan myös rakkautta ja kunnioitusta, johon olivat kuuluneet rauhallisuus, kiireettömyys sekä kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. Hengellisiä toiveita oli voitu aavistella havainnoimalla potilaan ympäristöä. Havaintoja olivat voineet olla uskonnolliset symbolit kuten ristin tai ikonin läsnäolo. Hoitajan herkkyyks oli tullut esiin siinä, miten hän oli kunnioittanut potilaan käsitystä sairaudesta, elämän arvoista ja kuolemasta, ja miten hän oli tunnistanut potilaan odotukset ja toiveet sekä voimavarojen ja toivon lähteet. (Gothóni-Jantunen 2010, 44.)

6.5 Hengellisen hoidon ilmapiiri

Gothóni-Jantunen (2010) tutkimuksen mukaan hengellisen hoitamisen toteutumisen ehto oli ollut avoin ilmapiiri. Siinä asiakkaat olivat voineet tuoda esiin kaikenlaisia kysymyksiä. Myös hengellisten kysymysten esille oton ajankohta oli ollut merkittävä. Oli tarvittu rutiineista rauhoitettua aikaa. Tilaa oli tarvittu sekä symbolisessa että konkreettisessa merkityksessä. Joskus tila oli rakennettu saattohartauteen tai pyhäpäivien viettoon. Toisinaan kynttilän sytyttäminen, tai vanhuksen auttaminen hänen hengellisyyttään tukevan esineen katseluun olivat olleet osa hengellistä hoitotyötä. Tilaa oli rakennettu myös musiikin avulla. (Lampinen & Turunen 2008; Gothóni-Jantunen 2010, 45.)

Haastatteluissa oli selvinnyt, ettei työyhteisö ollut tukenut hengellistä hoitamista tilanteissa, joissa ei oltu sovittu yhteisistä toimintatavoista. Osastojen työpaine ja kiire, sekä yksityishuoneiden puute olivat hankaloittaneet vakaumuskeskusteluista puhumista. Ilmapiiriin oli vaikuttanut osaltaan hoitajan omien taitojen ja tietojen vähyys, riittämättömyyden ja rohkeuden puute. Toisinaan hoitajan oma vakaumus, asenteet uskonnollisuuteen ja ajatus, ettei hengellinen hoitaminen kuulu kokonaisvaltaiseen hoitamiseen, olivat syy hoitajan haluttomuuteen antaa hengellistä hoitoa. (Gothóni-Jantunen 2010, 45.)

Seurakunnallisissa opinnäytetöissä asiakkailta ja työntekijöiltä oli ollut selkeät hengellisen tuen tavoitteet. Tavoite oli ollut tukea seurakuntalaisten hengellistä kasvua ja antaa mahdollisuus yhteisyyden kokemiseen. Lisäksi hengellisen hoitamisen tavoite oli ollut vahvistaa uskoa ja välittää lohdutusta. Seurakuntien ja terveydenhuollon toimintaympäristöjen hengellisen hoidon yhteinen tavoite oli ollut turvallisuuden lisääminen ja lohdutus. Tukea oli annettu myös siksi, että asiakas oli pystynyt tyydyttämään uskonnollisia tarpeita, voinut eheytyä ihmisenä ja löytää tasapainoa. Vaikeiden kriisien aikana hengellisyys oli koettu voimavaraksi ja toivoa tuottavaksi selviytymiskeinoksi. (Alaraatikka & Vänttinen 2004; Koskikumpu, Saarinen & Virtanen 2008.)

6.6 Hoitajan valmius kohdata hengellisyys

Ruuskanen (2012) mukaan hoitajien kokemus on, ettei peruskoulutuksessa saada riittävää opetusta hengellisyyden ja hengellisten kysymysten käsittelyyn, vaikka oppilaitoksen suhtautuminen hengelliseen hoitotyöhön olisi myönteinen. (Ruuskanen 2012, 19.)

Kirjallisuuskatsauksen (Kuutamo-Marinov 1996; Karvinen 2006, 53–55; Harju & Lappalainen 2007 mukaan osa hoitajista oli ollut huolissaan hengellisen hoidon tietojen puutteista, ja tästä syystä lisäkoulutuksen sekä omaehtoisen tiedon hankinnan merkitys korostuu. Myös johtajan tuen puute oli todettu hengellisen hoidon toteutumisen esteeksi, ja vähäiset työntekijä- ja muut resurssit oli osaltaan koettu hengellistä hoitoa vähentävänä tekijänä. Merkittävä huoli ja pelko oli ollut epäily siitä, etteivät hoitajan itsensä taidot riitä potilaan hengellisyyden auttamiseen. (Ruuskanen 2012, 20, Wongin ja Yaun 2010, 243 & McBrien 2010, 122.)

Useiden haastateltujen kokemus oli ollut, että ajan vähäisyys, ja esimerkiksi ensiavun kaoottinen ympäristö olivat aiheuttaneet sen, että teologit ja muut hengelliset neuvonantajat olivat kohdanneet potilaan hengelliset tarpeet hoitajia paremmin. Erään hoitajan mukaan hoitajien kiireisyyden ja moneen paikkaan venymisen vuoksi olisi hyvä kohdistaa hengellisen hoidon antaminen sen osajille, kuten pastoreille. (McBrien 2010, 123.)

7. MUSIIKKI JA MUISTISAIRAAN TOIMINTAKYKY

Suomessa on lähiaikoina ollut monia musiikkipohjaisia hankkeita, halu kehittää ja tukea ikäihmisten keskinäistä osallistumista. Vuosina 2009 – 2011 Eläkeliitossa oli ollut Sävelsoikoon -hanke. Sen tuotos oli ollut koulutus- ja toimintamalli musiikin käytöstä vapaaehtoistoiminnassa. Samassa yhteydessä hankkeeseen oli tuotettu musiikkia. Hankkeen yhteistyökumppaneina olivat olleet Miina Sillanpään Säätiö sekä Vanhustyön keskusliitto. (Eläkeliitto i.a.)

Vuonna 2011 Miina Sillanpään Säätiö oli julkaissut Muistaakseni laulan -hankkeen tutkimusraportin. Hankkeessa oli kehitetty valtakunnallinen valmennusmalli. Mallin mukaan musiikin avulla voidaan tukea muistisairaan toimintakykyä ja muistisairaan lähiverkoston toimintaa. Mallin vaikuttavuutta oli tutkittu tieteellisesti 90:n lievästi tai keskivaikeasti sairastuneen joukolla. Hankkeeseen oli kuulunut musiikkivalmennusryhmiä, ja siinä oli kehitetty hoitolaulumenetelmä. Hoitolaulumenetelmää tutkitaan nyt yhtenä lääkkeettömän hoidon vaihtoehtona eri hoitotilanteissa. (Miina Sillanpään Säätiö i.a.)

Musiikin merkityksestä hoitotyössä on tehty lukuisia opinnäytetöitä. Useiden opinnäytetöiden painotus on erilaisissa taide- ja virikeryhmien järjestämisessä laitoshoidon asukkaille. Musiikin vaikuttavuutta on tutkittu muun muassa osana muistisairaiden hoitotyötä. (Erkkilä & Jokinen 2012, 12.)

7.1 Musiikki viriketoiminnassa

Dementoituneiden kuntouttamisessa ja viriketoiminnassa musiikkia käytetään paljon. Se voi luoda yhteyden muistoihin, ja jokin tietty, merkittävä laulu saattaa koskettaa ihmistä vielä silloinkin kun muuta kontaktia ei synny. (Tinell 2001, 99.) Musiikki voi olla lohduttava, jäsenneily ilmaisutapa ja terapeuttinen väline. Koska musiikkia voi soveltaa yksilöllisesti, sen avulla voi tarjoutua mahdollisuus luovaan ja mielikuvitukselliseen itseilmaisuun. (Ebersole 2004, 711.)

Ihmisen persoonallisuutta voidaan tukea musiikilla ja luoda vuorovaikutusmahdollisuus niille, joiden kielelliset taidot ovat muutoin heikentyneet. Musiikkiin on tallentunut paljon tuntemuksia ja hetkiä ihmisen eletystä elämästä. Tällä tavoin musiikilla voi vahvistaa elämyksellisesti dementoituneen olemassaolon tunnetta. Samalla hän voi kokea siihen asti eletyn elämän tunteita ja tapahtumia. (Pirttilä 2004, 17; Taipale 2000, 67, 70.)

Hengellisillä lauluilla ja virsillä on ikäihmisten elämässä tärkeä asema. Niihin liittyy rakkaita muistoja ja turvallisuuden tunteita. Hengelliset laulut sekä virret tuovat myös lohdutusta (Tinell 2001, 99.) Dementoituneen näkökulmasta musiikin oivaltaminen mahdollisena apuvälineenä on merkittävä asia: yhdessä laulettu merkittävä ja tuttu laulu aktivoi voimakkaasti dementoitunutta mieltä ja luo halun päästä kommunikoimaan mieleen nousevia asioita (Taipale 2000, 71).

7.2 Musiikki ja hoitajat

Hoitajien hyvinvointiin ei musiikkivalmennuksella näyttänyt olleen merkittävää vaikutusta. Kuitenkin valmennus oli näyttänyt lisäävän hoitajien työhön uppoutumista. Lisäksi hoitajien varmuus muistisairaiden käytösoireista selviytymisessä oli näyttänyt parantuvan. Valmennuksen jälkeen hoitajat myös olivat järjestäneet yhteisiä laulu- ja musiikin kuuntelutuokioita eniten muihin tukihenkilöihin verrattuna. Hoitajien kokemus oli ollut, että kuuntelutuokioista oli ollut hyötyä muistisairaalle sekä muistisairaalle kanssa vuorovaikutuksessa oleville. Hoitajien kokemus oli ollut myönteisempi kuin omaisten. Monille omaishoitajille ja puolisoille musiikkivalmennus oli tarjonnut sekä omia musiikkielämyksiä että vertaistukea muilta samassa elämäntilanteessa olevilta. Tästä syystä he olivat arvioineet kuuntelutuokiosta olleen enemmän hyötyä itselleen kuin muistisairaalle. (Särkämö; Laitinen; Numminen; Tervaniemi; Kurki & Rantanen 2011, 42–43.)

Tutkimuksen tuloksien yhteenvedossa todetaan, että tutkimuksessa on kyse lievää tai keskivaikeaa muistisairautta sairastavasta henkilöstä ja omaisesta sekä hoitajille suunnatusta musiikkivalmennuksesta, jossa käytetään tuttua musiikkia ja joka painottaa muistisairaalle ja omaisen tai hoitajan välistä vuorovaikutusta. Valmennus on hyödyllinen ja kuntoutukseen hyvin soveltuva menetelmä. Satunnaistetun ja kontrolloidun tutkimuksen tulokset tarjoavat uutta kokeellista näyttöä siitä, että tuttujen, muistisairaalle emotionaalisesti merkityksellisten laulujen kuuntelu tai laulaminen voi kohentaa muistisairaalle mielialaa ja orientoitumista ympäristöön. Erityisesti laulamisella voi olla positiivinen vaikutus myös kielellisen ja omaelämäkerrallisen muistin toimintaan sekä omaisen psyykkiseen hyvinvointiin ja jaksamiseen. Säännöllinen musiikin kuuntelu voi puolestaan parantaa etenkin muistisairaalle elämänlaatua. Kokonaisuudessaan tulokset kannustavat musiikin käyttöön muistisairauksien kuntoutuksessa sekä laajentavat käsitystä musiikin terapeuttisesta käytöstä osoittamalla, että myös omaisen tai hoitajan toteuttamalla musiikkiaktiiviteeteilla voi olla pitkäkestoista hyötyä muistisairaiden ja omaisten hyvinvoinnille. (Särkämö; ym. 2011, 42–43.)

8. LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö toi esiin, että asiakkaan hengellisiä tarpeita voi tukea sekä kokonaisvaltaisesti että yksilöllisesti Tavoittelimme, että hoitajien tieto-taitoa hengellisestä hoitamisesta ja sen tarpeen huomaamista voidaan lisätä. Aikaisemmista tutkimuksista oli ilmennyt, että hoitajat olivat kokeneet hengellisyyden tukemisen hankalaksi tiedon ja taitojen puutteen vuoksi. Tämän vuoksi oikeiden välineiden ja tiedon lisääminen antavat rohkeutta ja varmuutta käyttää taitoja asiakkaiden parhaaksi ja terveyden edistämiseksi.

Hanketta varten tutustuttiin artikkeleihin, joita on julkaistu tieteellisissä julkaisuissa ja joiden käytössä on vertaisarviointi. Opinnäytetyö on toteutettu sekä hankkeena että havainnointina. Lähdeaineisto valikoitiin hakuprosessina ja erittelynä. Havainnointi toteutui osallistuvana havainnointina. Havainnointimenetelmän etu on, että havainnoiteja voidaan tehdä, silloin kun asiat tapahtuvat. Havainnointitilanne ei ole sidottu sanalliseen kommunikointiin, ja havainnoita voi tehdä myös ruumiinkielestä. Edes kielivaikeudet eivät vaikeuta tätä menetelmää. (Anttila, 1996, 222-223).

Tavoitteet ja havainnoin tarkkuus määriteltiin ennakolta. Ajankohta ja aikataulusuunniteltiin etukäteen yhteistyötahojen kanssa. Havainnointipaikka ja asukkaat olivat havainnoijalle tuttuja opiskeluun liittyvästä harjoittelusta.

Luotettavuuden arviointiin osallistuivat myös hoivayksikön hoitajat, jotka osasivat kertoa asukkaiden käyttäytymistavoista eri tilanteissa. Lähtökohtaisesti kysyttiin ”Mitä tässä tapahtuu?”, ”Mikä tässä tilanteessa on olennaista ja tärkeää?” ja ”Miten paikallaolijat kuvaavat itse tilannettaan ja miten he sen ilmaisevat?” (Anttila, 1996, 219-221).

Hartaushetket videoitiin. Havainnointi perustui hoitajien lomakevastauksiin ja yhdessä hoitajan kanssa tehtyihin videohavaintoihin. Tämän opinnäytetyön liitteessä 2 (havainnointiraportti) ja liitteessä 3 (havainnointitaulukot) kuvataan yksityiskohtaisesti hartauksissa tehdyt havainnot.

9. POHDINTA ALTTARIN ÄÄRELLÄ

9.1 Hankkeen alku

Hanke syntyy tarpeesta, joka voi olla ongelma tai puute, tai se voi olla parannus- tai kehittämismahdollisuus. Hankeajatuksen alkukehittely ja pohdinta alkoi syyskuun 2011 alkupuolella Pieksämäellä, jolloin kokoonnuimme ensimmäiselle opiskelun lähijaksolle. Ajatus hartausmateriaalista muistisairaille oli noussut mieleen jo aiemmin, kun muistisairaiden yksikössä oli kysytty hartausmateriaalista.

Mieleen tulleita asioita laitettiin paperille ja vaihdettiin mielipiteitä parin ensimmäisen kuukauden aikana. Jo lokakuussa 2011 meillä ja toimitusjohtaja Arvo Laitisella ja palvelujohtaja Eija Lämsällä oli ensimmäinen tapaaminen. Tapaamisessa kartoitettiin yhteistyömahdollisuuksia ja tarvetta tämän kaltaiselle hankkeelle.

Joulukuussa 2011 valmistui hankesuunnitelma ja alustava suunnitelma hankkeen toteuttamisesta aikatauluineen. Tammikuussa 2012 hankesuunnitelma ja yhteistyösopimus Audience Firstin kanssa allekirjoitettiin. Tätä tapaamista varten tuottaja Tommi Harju oli luetteloinut Sävelsirkussa olleen hengellisen materiaalin. Tapaamisessa saatiin Sävelsirkun käyttökoulutus ja ladattiin Sävelsirkku kannettavalle tietokoneelle tutustuttavaksi ja käyttöön.

Hankkeeseen ei opinnäytetyöntekijöille sisältynyt taloudellisia riskejä. Gramex- ja Teostomaksuista huolehti sopimuksen mukaisesti Audio Riders Oy. Näistä tekijänoikeussyistä johtuen äänitettyä aineistoa ei ole tämän opinnäytetyön liitteenä, vaan kaikki aineisto on tekijänoikeussopimuksilla luovutettu Audience Firstin haltuun. Opinnäytetyön hankkeen kirjallinen versio kuvataan liitteessä neljä. Keinukamarissa tarvittavista havainnointiluvista ja videoinnista sovittiin Keinukamarin johtajan kanssa käydyssä neuvottelussa.

Maaliskuun 2012 puolivälissä alkaneella harjoittelujaksolla oli tarkoitus tehdä hartaushavainnoinnit työvuorojen aikana. Työvuoro järjestelyjen vuoksi suunnitelma muuttui niin, että havainnoinnit ajoittuivat 31.3. ja 20.6. väliselle ajalle. Näin

hartaudenpitäjä ei ollut työvuorossa oleva hoitaja, vaan tuli tuttuun yksikköön pitämään hartauden. Jokaisesta hartauskerrasta on kirjoitettu havainnointipöytäkirja ja havaintotaulukot, joka ovat tämän opinnäytetyön liitteinä. Pöytäkirjoissa ja havaintotaulukoissa kuvataan asukkaiden hartauksiin osallistumista ja käyttäytymisen muutoksia hartauksien aikana ja jälkeen. Jokaisesta hartaudesta paikalla olleet hoitajat täyttivät seurantalomakkeen, jonka lisäksi heiltä saatiin suullinen palaute.

9.2 Hankkeen muutokset

Hankkeen aikaiset muutokset tehtiin välittömästi havainnointien pohjalta. Muutokset koskivat hartauden toteutusta ja toimivuutta. Merkittävin muutos oli se, että Raamatun tekstit äänitettiin Sävelsirkkunaan® selkokielellä. Isä meidän -rukouksen ja Herran siunauksen puherytmiä muutettiin äänityksissä niin, että niihin on muistisairaiden helppo yhtyä. Myös teoriapohjaa mietittiin hankkeen aikana uudelleen. Yhtenä mahdollisena teoriaosiona mietittiin TunteVa-menetelmää, jonka aineistoa hankittiin tutustuttavaksi. Diakonisen hoitotyön valinta perustui näkemykseen ihmisen kokonaisvaltaisesta kohtaamisesta. Hankkeen tavoitteet kyettiin määrittelemään riittävän saavutettaviksi ja tarkoiksi. Havainnointien perusteella muistisairaiden hyvinvointia pystyttiin hartauksien avulla ainakin ylläpitämään ja mahdollisesti parantamaan.

9.3 Hankkeen toteutuminen

Hankkeen aikana pidimme päiväkirjaa, jossa kuvasimme hankkeen etenemistä niin tarkasti, että pystyimme seuraamaan hankkeen etenemistä. Kaikki hankkeeseen osallistuneet ovat olleet motivoituneita ja innostuneita hankkeen eteenpäin viemiseen ja kehittämiseen. Tämä on merkittävästi auttanut tavoitteiden saavuttamisessa. Toiveemme on, että hankkeen avulla voitaisiin tukea erityisesti muistisairaiden, mutta myös muiden vanhusten hengellistä elämää.

Yleisenä hankkeen päämääränä pidetään uutta toimintaa ja lisäarvon saantia hankkeen tuloksena. Tässä hankkeessa opinnäytetyöntekijät ovat saaneet kokemuksen, millaista on pitää hartauksia muistisairaille Sävelsirkkua® käyttämällä. Samalla Keinukamarin yksikön asukkaille ja hoitajille on tarjottu uudenlainen ja osallistava hartauskokemus. Havaintojen muutosten perusteella opinnäytetyön tekijöiden käsitys on, että uudenlainen ja osallistava kokemus voidaan Sävelsirkun® avulla siirtää mihin tahansa hoitoyksikköön. Etu tällöin myös on, että Sävelsirkun helppokäyttöisyyden avulla tämä hyöty on kenen tahansa muistisairaahan hoitoon osallistuvan saatavilla. Sen vuoksi opinnäytetyöntekijät luottavat hankkeen jatkuvuuteen. Toivomme, että tämä hanke innosta jatkokehittelyyn, jossa Sävelsirkun neljä kirkkovuoden hartautta lukumäärältään moninkertaistuvat.

10. HARTAUDET

Laadimme hankkeessa Sävelsirkulle® neljä hartautta kirkkovuoden ajankohdan mukaisina. Hartaudet olivat palmusunnuntai, helatorstai, helluntai ja juhannus. Hartauksista on tehty opinnäytetyön liitteiksi ohjeet. Ohjeissa kerrotaan mitä välineitä hartautta varten tarvitaan. Liitteenä olevissa Sävelsirkun®resepteissä kerrotaan kuinka hartaus toteutetaan ja Sävelsirkun® käyttölaitteiston symboliikka ohjaa hartauden pitämiseen. Hartauden toistuva rakenne pyrkii ylläpitämään muistisairaana viikkorytmiä ja luomaan turvallisuutta.

Kokemuksellisesti hartauksien pitäjille Sävelsirkun® kanssa toimiminen oli uutta ja innostavaa. Sävelsirkussa® jo valmiina olevan hengellisen aineiston lisäksi voitiin luoda uutta hartausmateriaalia. Hartaudet voi nyt saada yhdestä paikasta. Vaihtoehto on jatkaa käytäntöä, että lukuisissa laitoksissa hartauselämä ja pyhän kokeminen on kirkon työntekijän varassa. Koska Sävelsirkun® tiedetään jo olevan lähes kahdessasadassa hoitoyksikössä, opinnäytetyöntekijät haluavat rohkaista yksiköiden työntekijöitä ja vapaaehtoisia monipuoliseen Sävelsirkun® käyttöön.

LÄHTEET:

- Aalto, Kirsti & Gothóni, Raili (toim.) 2009. Ihmisen lähellä – Hengellisyys hoitotyössä. Helsinki: Kirjapaja.
- Alaraatikka, Marika & Vanttinen, Tuula 2004. Potilaiden hengellisyyden tukeminen terveyskeskuksen vuodeosastolla potilaiden ja hoitajien kokemana. Opinnäytetyö. Syksy 2004. Diak Itä Pieksämäki. Diakoninen sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan koulutusohjelma.
- Anttila, Pirkko 1996. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Artefakta-sarja. Artefakta 2. Akatiimi Oy. Helsinki, 219-223
- Audience First 2011. Audio Riders-www-sivut i.a. www.audiorides.fi. Viitattu 25.11.2011.
- Ebersole, P. 2004. Self-Actualization, Spirituality, and Transcendence. Teoksessa Ebersole, P. Hess, P. & Luggen, A S. Toward Healthy Aging. Human Needs and Nursing Response. USA: Mosby, Inc. 711
- Eläkeliitto i.a. Sävel soikoon®- hanke. Musiikista sisältöä vapaaehtoistoimintaan Viitattu 6.6.2012
<http://www.elakeliitto.fi/toiminta/sosiaalinen+palvelutoiminta/savel+soikoon/>
- Erkkilä, Heli & Jokinen, Erika 2012. Muistoni sävelin. Elämänkaaren musiikkikurssi ikäihmisille. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. DIAK Etelä, Järvenpää. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosionomi (AMK)+ diakoniatyön virkakelpoisuus. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Gothóni, Raili & Jantunen, Eila 2010. Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 25. Helsinki:Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Gothóni, Raili & Jantunen, Eila 2011. Diakoniatyön käsitteitä. Diakonian tutkimus 2/2011. Lahti: Diakonialaitos.
- Harju, Anne & Lappalainen, P. 2007. Sairaanhoidajan käsityksiä hengellisyydestä ja hengellisiin tarpeisiin vastaamisesta. Rovaniemen ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

- Hänninen, Sakari 2009. Sairaus ja huono-osaistuminen. Teoksessa Kinnunen Kaisa (toim.) Sairas köyhyys -tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7. Helsinki: Kirkkohallitus, 230–239.
- Ikola, Tapio & Kuuppelomäki, Merja. 2000. Potilaan hengellinen tukeminen. Teoksessa E. Eriksson & M. Kuuppelomäki (toim.). Syöpää sairastavan potilaan hoitotyö. Porvoo. WSOY, 189-201.
- Juntunen, Elina & Saarela, Tiina 2009. Seurakuntadiakonian perustehtävä ja terveyden kysymykset. Teoksessa: Kaisa Kinnunen (toim.) 2009. Sairas köyhyys, tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Kalkas, Hertta & Sarvimäki, Anneli 1996. Hoitotyön etiikan perusteet. 5.-7. painos. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.
- Karvinen, Ikali 2006. Sairaanhoidajien kuvaus hengellisestä hoitotyöstä monikulttuuristen potilaiden hoidossa. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Hoitotieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Kataja-Kantola, Heini 2012. Puhelinhaastattelu asiantuntijana. Hiippakuntakanttori: Ilmajoki.
- Keinukamariopaste 2012. Attendo MedOne: Helsinki.
- Kinnunen, Kaisa 2009. Terveyteen ja sairauteen liittyvän auttamisen muodot diakoniatyössä. Teoksessa Kinnunen Kaisa (toim.) Sairas köyhyys -tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7. Helsinki: Kirkkohallitus, 92-131
- Kivikoski, Tuija 2009. Muistisairaana ja dementoituneen lähellä artikkeli teoksessa Ihmisen lähellä Hengellisyys hoitotyössä Kirsti Aalto & Raili Gothoni 2009, 126-130
- Kivikoski, Tuija, Lindfors Helena, Nummela Irene, Palosaari, Markku & Piri Erkki. 2012.7 Muistisairaana messu – virikkeitä jumalanpalveluselämään muistisairaiden ihmisten kanssa. Helsinki: Erweko.

- Koskikumpu, Eveliina; Saarinen Minna & Virtanen Maria 2008. Vanhusten hengellisen elämän tukeminen. Opinnäytetyö. Diak Länsi. Hoitotyön koulutusohjelma. Diakonisen hoitotyön suuntautumisvaihtoehto. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki
- Kotisalo, Helena 2002. Diakoniatyön ja diakonisen hoitotyön toteutuminen Kuopion hiippakunnan diakonissojen arvioimana. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto, Hoitotieteen laitos.
- Kotisalo, Helena 2005. Diakonisen hoitotyön toteutuminen. Diakonian tutkimus 1/2005.
- Kristoffersen, Nina Jahren; Nortvedt, Finn; Skaug, Eli-Anne (toim.) 2006. Hoitotyön perusteet. Tanska: Narayana Press.
- Kulkki-Nieminen, Auli 2002. Selkokielen ja yleiskielen eroista. Teoksessa Hannu Virtanen (toim.) Selko-opas. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 33–45.
- Kuutamo-Marinov, Leila 1996. Hengellisyys hoitotyössä sairaanhoitajien kuvaamana: ihmisen sisällä oleva salaisuus. Pro gradu- tutkielma. Kuopio: Kuopion yliopisto. Hoitotieteen laitos.
- Lampinen, Heidi & Turunen, Anu 2008. Gospeljumpan merkitys naisen hyvinvoinnille. Opinnäytetyö. Kevät 2008. Diakonisen hoitotyön koulutusohjelma. Diakonia-ammattikorkeakoulu: Diak Itä Pieksämäki.
- Leino-Kilpi, Helena; Välimäki, Maritta 2003. Etiikka hoitotyössä. Helsinki: WSOY.
- Mattila, Antti S. 2011. Näkökulman vaihtamisen taito. WSOY: Helsinki. Pohjautuu lääketieteelliseen väitöskirjaan Seeing things in a new light – Reframing in therapeutic conversation (Mattila 2001).
- McBrien, B. 2010. Nurses' provision of spiritual care in the Emergency Setting – An Irish Perspective. International Emergency Nursing (18), 119-126.
- Myllylä, Marjatta 2004. Diakonisen hoitotyön mallin rakentaminen. Akateeminen väitöskirja. Hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos: Oulun yliopisto 2004.
- Myllylä, Marjatta 2000. Näkökulmia diakoniasta ja hoitotyöstä – kohti diakoninen hoitotyö -käsitettä. Lisensiaatintutkimus. Hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos: Oulun yliopisto.
- Möttönen, Sirja 1994. Diakoninen hoitotyö diakonissakoulutuksessa. Opinnäytetutkielma. Kuopion yliopisto, Hoitotieteen laitos.

- Numminen, Ava 2012. Puhelinhaastattelu asiantuntijana. Musiikin tohtori, psykologi, laulunopettaja: Helsinki.
- O'Neil, J. 2001. The role of the learning coach in action learning. (s. 3-10).
- Paananen, Johanna, 2008. Yhteiskunnan tukimuotojen merkitys ikääntyneille omaishoitajille. Kysely Helsingin Töölön alueen omaishoitajille palvelutarpeen selvittämiseksi.
- Paasivaara, Leena 2002. Tavoitteet ja tosiasiallinen toiminta - suomalaisen vanhusten hoitotyön muotoutuminen monitasotarkastelussa 1930-luvulta 2000-luvulle. Lääketieteellinen tiedekunta, Hoitotiede, Oulun yliopisto. Viitattu 2.4.2011.
<http://herkules.oulu.fi/isbn9514269012/html/c2706.html#AEN2861>
- Paloniemi, Susanna 2004. Ikä, kokemus ja osaaminen työelämässä. Työntekijöiden käsityksiä iän ja kokemuksen merkityksestä ammatillisessa osaamisessa ja sen kehittämisessä. Jyväskylä Studies in Education and Social Research 253. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen väitöskirja.
- Piri, Erkki 2012, teoksessa Muistisairaana messu
- Pirttilä, T. 2004. Muistihäiriöisen ja dementoituvan henkilön kuntoutus. Teoksessa Heimonen, S. & Voutilainen, P. (toim.) Dementoituvan ihmisen kuntoutuksen lupaus. Helsinki: Tammi, 11–21.
- Polanyi, Michael 1969. Knowing and being. London: Routledge & Kegan Paul.
- Repo, Minna & Väisänen, Terhi 2007. Hoitajien kokemuksia kaksoisdiagnoosipotilaiden hengellisestä hoitamisesta.
- Ruuskanen, Susanna 2012. Hengellisyys hoitotyössä hoitajien kokemana. Kirjallisuuskatsaus. Opinnäytetyö. Saimaan ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Hoitotyön koulutusohjelma. Lappeenranta.
- Rättyä, Lea 1998. Diakoniatoimistojen asiakkaiden kokemukset avun ja tuen saamisesta. Oulun yliopisto. Hoitotiede. Pro gradu -tutkielma.
- Rättyä, Lea 2004. Diakoniatyöntekijöiden kuvauksia työstään ja siinä jaksamisestaan. Oulun yliopisto. LTK. Hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos. Diakonia-ammattikorkeakoulu 2009. Licensiaatin tutkimus.

- Rättyä, Lea 2009. Diakoniatyö yksilöllisenä ja yhteisöllisenä auttamisena yhteiskunnallisessa muutoksessa. *Diaconal Work as Individual and Social Aid in the Social Change*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 179. Hoitotieteen laitos. Kuopio: Kuopion yliopisto. Väitöskirja.
- Rättyä, Lea 2010, 2. Terveys ja kirkonalan ammatillisuus, Diakoninen hoitotyö. Luentomateriaali. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Pohjoinen Oulun toimipaikka.
- Santalähde, Pirjo 2002. ”Pitää olla tuntosarvet”. Hoitajan työssään kokema henkisen ja hengellisen tarpeiden olemassaolo. Opinnäytetyö. Kevät 2002. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Porin yksikkö.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a. viitattu 7.9.2012 <http://www.evl.fi>
- Särkämö, Teppo; Laitinen, Sari; Numminen, Ava; Tervaniemi, Mari; Kurki, Merja & Rantanen, Pekka 2011. Muistaakseni laulan: Musiikin käyttö muistisairaiden mielialan, elämänlaadun ja kognitiivisen toimintakyvyn tukemisessa. Miina Sillanpään Säätiön julkaisusarja A:10. Helsinki: Miina Sillanpään Säätiö.
- Taipale, M. 2000. Musiikki dementoituvan ihmisen hoidon välineenä. Teoksessa Heimonen, S. & Voutilainen, P. (toim.) *Kuntouttava työote dementoituvien hoitotyössä*. Helsinki: Tammi. 65–83.
- Tinell, M. 2001. Päivätoiminta – mielekästä sisältöä arkipäivään dementoituvan hoidon polulla. Teoksessa Heimonen, S. & Voutilainen, P. (toim.) *Dementoituvan hoitopolku*. Tampere: Tammi. 91–105.
- Wagner, R. K. 1985. *Tacit knowledge in everyday intelligent behavior*. Ann Arbor, Mich: Yale University Press.
- Welsh, Ian & Lyons, C. M. 2001. Evidence-based care and the case for intuition and tacit knowledge in clinical assessment and decision making in mental health nursing practice: an empirical contribution to the debate. *Journal of Psychiatric and Mental Care Nursing* 8, 299–305.
- Virtanen, Hannu 2009. *Selkokielen käsikirja*. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opikie.
- Wong, K.F. & Yau, S.Y. 2010. Nurseus’ experiences and spiritual care in Hong Kong. *Applied Nursing Research* 23. 242-244.

LIITE 1 HAVAINNOINTIRAPORTIT

Palmusunnuntai

Kaikkiaan hartauksia pidettiin kuusi (6). Ensimmäisessä hartaudessa ei käytetty Sävelsirkkua, koska haluttiin tallentaa videolle läsnä olevien vanhusten suhtautuminen tavanomaisesti toteutettuun hartauteen, jossa oli paikalla kuvaava henkilö. Hartaus pidettiin lankalauantaina palmusunnuntain teemalla ja paikalla 11 asukasta. Hoitajat olivat tuoneet asukkaat yhteiseen tilaan. Asukkaat istuivat puolikaassa, hoitajien ohjaamalla paikoilla. Hoitajat olivat järjestäneet istumapaikat paikat tietoisina asukkaiden yksilöllisistä tarpeista.

Ennen hartauden alkua olevalla tervehtimiskierroksella hartaudenpitäjä kätteli kaikki osallistujat. Tervehtiessä hän kyykistyi vanhuksen tasolle, katsoi silmiin, kätteli ja sanoi oman nimensä. Pääsääntöisesti vanhukset vastasivat tervehdykseen, kolme vastasi nyökkäämällä, kaksi päivää sanalla, yksi ei herännyt tervehdykseen, yksi hymyili tervehdittäessä, neljä vastasi tervehdykseen omalla nimellään. Tervehdyskierroksella oli hyvä palauttaa mieleen hartauteen osallistujien nimiä, jotta hartauden aikana voi puhutella vanhusta hänen omalla nimellään.

Hartaushetken alussa rakennettiin alttari. Keinukamarissa alttari rakennettiin matalalle pöydälle. Altтарin esineistöstä keskusteltiin yhdessä ja keskusteluun osallistui kolme vanhusta, heistä yksi pyysi laittamaan alttarille Raamatun, yksi kommentoi palmusunnuntain alttariliinan violettiä väriä ja alttarikukkia ja yksi vanhuksista mainitsi ääneen sanan risti, kun risti laitettiin alttarille. Kynttilöitä alttarille laitettaessa hartaudenpitäjä pyysi katsellaan tarkkaan tilannetta seurannutta, vanhusta sytyttämään led-kynttilät ennen alttarille laittoa. Vanhus hymyili saatuaan tehtävän tehtyä. Kun alttari oli valmis, alkoi hartaushetki.

Hartaudenpitäjä teki ristinmerkin. Tässä tilanteessa vanhuksista yksi nyökkäsi ja laittoi kädet ristiin, yksi sanoi aamen ja kolme vanhusta laittoi kädet ristiin sylissään. Hartaudenpitäjä koki näiden reaktioiden kautta, että selkeä ristinmerkin tekeminen antaa viestin hartaudesta myös heille jotka eivät ehkä kuule kaikkea puhuttua.

Jokaisessa hartaudessa alkuvirtenä on virsi Tule kanssani Herra Jeesus. Palmusunnuntain hartaudessa hartaudenpitäjä kertoi, että lauletaan yhdessä kyseinen virsi ja aloitti virren. Virren laulamiseen osallistui laulamalla kuusi vanhusta, kaksi vanhusta istui tuoleissaan ja heijasi itseään eteen ja taakse, yksi vanhuksista istui ja kuunteli kädet ristissä ja varpaat liikkuen musiikin tahdissa. Vanhus joka oli tähän asti torkkunut, koko hartauden ajan, alkoi virren aikana availla silmiään.

Palmusunnuntain aihetta käsiteltiin vanhalla koulutaululla, jossa Jeesus ratsastaa aasilla Jerusalemiin. Hartauden pitäjä kiersi taulun kanssa jokaisen vanhuksen luona näyttämässä taulua. Taulua katsoessaan kaksi vanhuksista nyökkäili, katsoessaan kuvaa, yksi nyökkäili ja sanoi vahvalla äänellä ”kyllä”, yksi nyökkäili ja ojensi kätensä kohti kuvaa.

Viisi vanhuksista kommentoi kuvaa erilaisilla sanoilla. Vanhus, joka virren aikana heräsi, katsoi hämmentyneenä kuvaa. Kierroksen jälkeen kuva herätti vielä joitakin keskustelun avauksia ja siitä oli helppo siirtyä evankeliumitekstin lukemiseen.

Palmusunnuntain evankeliumiteksti luettiin vuoden 1992 raamatunkäännöksestä. Viisi vanhusta kuunteli tekstiä rauhassa, yksi kuunteli ja nyökkäili, yksi kommentoi tekstin luvun jälkeen ”Niinpä”, yksi vanhuksista taputti käsiään hoitajan käsiin, yksi kurtisti kuunnelllessaan silmäkulmiaan ja yksi kuunteli ja liikehtii samalla tuolissa. Virren aikana herännyt vanhus pyöritteli päätä ja kysyi ”Missä minä olen?”

Evankeliumitekstin lukemisen jälkeen vanhuksille jaettiin pajunoksia, joilla heiluteltiin, niin kuin palmunoksilla Jeesuksen aikaan. Kaksi vanhuksista ei kommentoinut oksan saamista, toisella heistä oli ihmettelevä ilme ja toinen hymyili saadessaan oksan. Kommentit, kiitoksen lisäksi, oksia saadessa olivat seuraavanlaisia ”Ihana”, ”Pehmeä, kiitos”, ”No johan. Minulleko?” Oksia heilutellessa olivat kaikki mukana, heitä joilla eivät kädet itsenäisesti nousseet auttoivat hoitajat ja hartaudenpitäjä.

Oksien heiluttamista jatkettiin vielä laulaen Hoosianna-virsi. Tämän virren aikana vanhukset reagoivat selkeästi virren rytmiin ja osallistuivat lauluun. Kuusi vanhuksista lauloi virttä, yksi heistä naputti samalla pajun oksalla polveen, yksi piti oksaa paikallaan, neljä heilutti oksaa laulaessaan. Vanhus, jolla ei ollut oksaa kädessä, heijasi

itseään laulun tahtiin eteen ja taakse. Vanhus jolla oli hoitajan kanssa yhteinen oksa, heilutti sitä yhdessä hoitajan kanssa.

Palmusunnuntain perinteisiin kuuluvasta virpomisesta keskusteltiin yhdessä. Yksi vanhuksista nauroi ja taputti hoitajaa käteen, kaksi vanhuksista vastasi kysyttäessä ja kaksi osallistui aktiivisesti keskusteluun. Muut vanhukset ovat mukana ilmeillä ja nyökkäilyillä.

Isä meidän -rukoukseen hartaudenpitäjä johdatteli vanhukset muistuttamalla heitä, että se on rukous jonka Jeesus opetti opetuslapsilleen. Osallistujille sen on saattanut opettaa äiti, isä, mummo, isoisa, kummi, isosisko, opettaja koulussa tai viimeistään pappi rippikoulussa. Nyt luettiin Jeesuksen opettama rukous yhdessä. Vanhuksista viisi osallistui rukoukseen ääneen lukemalla, heistä yhdellä oli kyynel silmässä. Yksi vanhuksista kuunteli kätet ristissä hymyillen, kolme muuta vanhusta osallistui rukoukseen kätet ristissä. Aiemmin kättä hoitajan käteen taputtanut vanhus laittoi kätensä ristiin hoitajan käsien kanssa ja istui rauhassa. Yksi vanhuksista nyökkäili omassa tuolissaan.

Isä meidän -rukouksen jälkeen oli vuorossa Herran siunaus. Hartaudenpitäjä oli valmistellut sen luettavaksi muodossa Herra siunatkoon Teitä. Kun hän aloitti siunauksen siunaukseen yhtyi viisi vanhusta, joista neljä luki sen muodossa Herra siunatkoon Meitä. Välittömästi hartaudenpitäjä muutti siunauksen muotoon Herra siunatkoon Meitä ja koki että näin kaikki ovat siunauksessa mukana. Siunauksen aikana yksi vanhuksista taputti käsiään loput kolme vanhusta istuivat rauhassa ja yksi heistä istui edelleen kätet ristissä.

Hartauden lopuksi hartaudenpitäjä kiitti koko joukkoa ja yhdessä koottiin alttarilla olevat esineet pois. Kukin hartaudenpitäjä vei mukanaan seuraavalle osastolle, mutta pajun oksat jäivät yksikköön muistuttamaan pidetystä hartaudesta.

Hartauden jälkeen paikalla olleet hoitajat antoivat palautetta ja hartaudenpitäjä ja kuvaaja kävivät läpi hartaudesta tehdyt huomiot. Palautteiden ja omien huomioiden perusteella päädyttiin siihen, että jatkossa käytetään, mahdollisuuksien mukaan,

selkokielistä Raamatun tekstiä ja Herran siunaus luetaan yhdessä Herra siunatkoon Meitä muodossa.

Helatorstai

Helatorstain hartaus toteutettiin Sävelsirkun kanssa. Hartaudessa oli mukana 11 vanhusta, jotka kaikki olivat hartaustilassa valmiina odottamassa kun hartaudenpitäjä ja kuvaaja saapuivat paikalle.

Jo tutuksi tullut tervehdyskierrros tehtiin ja kierroksen aikana kuusi vanhuksista vastaa tervehdykseen, heistä yksi havahtui unesta tervehtimään ja viisi tervehti ja samalla esitteli itsensä. Yksi vanhuksista taputti käsiään ja tarttui ojennettuun käteen, yksi hymyili ja puristi hartaudenpitäjän kättä, yksi tervehti nyökäten ja yksi nyökkäili monta kertaa.

Altтарin rakentaminen aloitettiin yhdessä. Vanhus, joka tervehdyskierröksellä hätkähti hereille, jatkoi torkkumista tuolissa. Neljä vanhusta ei osallistu sanallisesti altтарin rakentamiseen, yksi heistä nyökkäili, kaksi seurasi katseella hiljaisina ja yksi taputti käsiään yhteen. Yhden vanhuksen kommentti altтарikukista oli, että ne tuoksuvat. Yksi luetteli liturgisia värejä ja kertoi sen, että risti kuuluu altтарille. Yksi kertoi nimiä altтарikukille ja kun vieressä oleva vanhus sytytti led-kynttilän, toinen hätkähti.

Altтарin rakentamisen jälkeen oli aika aloittaa varsinainen hartaus ristinmerkillä. Neljässä vanhuksessa ei havaittu reagointia. Yksi hymyili kun näki ristinmerkin, yksi nyökkäsi ja kaksi laittoi kädet ristiin sekä yksi jatkoi käsien taputtamista, yksi sanoi aamen ja laittoi kädet ristiin. Sen lisäksi kaksi katsoi hiljaisena ja laittoi kädet ristiin, yksi paransi istuma-asentoaan ja risti kädet.

Tuttu alkuvirsi Tule kanssani Herra Jeesus laitettiin soimaan Sävelsirkusta. Torkkuva vanhus havahtui kuuntelemaan. Viisi osallistui lauluun laulamalla. Kolme lauloi koko virren, kahdella varpaalla naputtivat lattiaan ja sormet polviin. Yksi lauloi koko laulun varpaillaan lattiaan naputtaen. Yksi lauloi silmät kyynelissä, toinen kuunteli kyyneltyneenä. Kolme vanhusta kuunteli ja heistä yksi nyökkäili musiikin tahtiin. Aiemmin käsiään yhteen taputtanut vanhus lopetti taputtamisen ja kuunteli laulua.

Virren jälkeen keskusteltiin helatorstaista. Kaksi vanhuksista osallistui keskusteluun oma-aloitteisesti. Yksi vastasi kysyttäessä. Käsiään aiemmin yhteen taputtanut vanhus taputti jälleen käsiään. Kun hartaudenpitäjä otti esille pehmolelulinnut, jotka laulavat oikealla linnun äänellä, kaikki vanhukset havahtuivat ja olivat innostuneita kuullessaan linnunlaulua.

Pikkulintujen laulun jälkeen laulettiin laulu Pikkulintu riemuissaan. Viisi vanhuksista lauloi koko laulun ja yksi ensimmäisen säkeistön. Yhdellä laulajista varpaat liikkuivat koko laulun ajan musiikin tahtiin. Yksi vanhus nyökkäili ja yksi heijasi itseään eteen ja taakse laulun tahtiin. Kolme vanhuksista kuunteli laulua hiljaa paikallaan.

Laulamisen jälkeen hartaudenpitäjä kiersi näyttämässä kuvaa, jossa näkyi valkoinen pilvi sinisellä taivaalla. Yksi vanhuksista kertoi kuvasta monisanaisesti ja toinen täydensi välittömästi hänen kertomaansa. Yhden sanan kommentteja olivat sanat sinistä ja pilvi. Yksi vanhus totesi kuvan nähdessään ”Onhan siinä” ja yksi sanoi sanat taivas ja pilvi. Aiemmin käsiään taputtanut vanhus kurkotti kuvaa kohden, sitä näytettäessä. Kaksi vanhuksista katsoi kuvaa nyökkäillen ja yksi katsoi kuvaa ja sen jälkeen sulki silmänsä.

Helatorstain evankeliumiteksti luettiin selkokielellä, tekstin luku ei aiheuttanut suurempia reaktioita. Yksi vanhuksista alkoi tekstin lukemisen aikana tutkia käsilaukkuaan ja aiemmin käsiään yhteen taputtanut vanhus taputti jälleen.

Isä meidän rukoukseen hartaudenpitäjä johdatteli vanhukset omin sanoin. Viisi vanhuksista luki rukouksen ääneen ja laittoi samalla kädet ristiin. Yhdelle vanhuksista tuli kyöneleet silmiin, kun hän kuunteli rukousta. Yksi ei sanallisesti osallistunut rukoukseen, mutta laittoi kädet sylissä ristiin. Käsien taputtaminen jatkui ja käsilaukkua tutkittiin edelleen.

Seuraava laulettiin virsi, Mä silmät luon ylös taivaaseen. Neljä vanhuksista kuunteli rauhassa. Käsilaukkua tutkinut, lopetti laulun tutkimisen ja jäi kuuntelemaan. Neljä vanhusta lauloi virren ja samalla rytmitti lauluaan sormien ja varpaiden naputuksella. Käsiään taputtanut vanhus jatkoi taputtamista hymy huulilla.

Hartauden päättävään Herran siunaukseen osallistui ääneen lukien kuusi vanhusta. Heistä huomio kiinnittyi etenkin ensin nukkuneeseen ja sitten käsilaukkuaan tutkineeseen, joka nyt osallistui Herran siunauksen lukemiseen.

Hartauden jälkeinen hoitajien palaute oli myönteistä. Kaikki vanhukset olivat tulleet huomioiduksi, ja tästä hartaushetkestä oli syntynyt keskustelua myös myöhemmin. Hartauden pitäjä varasi tätä hartautta varten omat alttarikukat, jotka voi jättää yksikköön ja etenkin ne olivat herättäneet myöhemminkin keskustelua.

Helluntai

Helluntaina paikalla oli hoitajien tuomat kymmenen vanhusta. Mukana oli myös vanhus joka oli aiemmilla kerroilla ollut poissa hartauksista, koska oli ollut sairaana. Tervehdyskierros tehtiin tuttuun tapaan. Yksi vanhus nukkui, eikä herännyt tervehtimään, yksi taputti kädessään olevia dublo-lego palikoita yhteen, kolme vanhuksista ei reagoinut sanallisesti tervehdykseen, heistä yksi nyökkäsi, yksi nyökkäili ja yksi räpäytti silmiään. Sanallisesti tai kätellen tervehti viisi vanhusta.

Ennen alttarin rakentamista otettiin Sävelsirkusta äänitehtävä, jossa arvuuteltiin mikä kirkollinen juhlapyhä on kyseessä. Tässä vaiheessa Lego-palikoita taputtava vanhus lopetti ja pysähtyi kuuntelemaan, nukkuva vanhus ei herännyt. Yksi vanhuksista vastasi kysyttäessä, mikä juhlapyhä oli kyseessä. Kaikki kuuntelivat rauhassa.

Helluntain alttaria rakennettiin yhdessä. Alttarille sytytettiin kuusi led-kynttilää. Kynttilöiden sytyttämiseen osallistui kolme vanhusta, yksi heistä kiitti, kun sai sytyttää kynttilät, yksi hymyili sytyttämisen jälkeen ja yksi kommentoi alttarikukkia. Muut istuivat ja seurasivat rauhassa. Kun kukkia laitettiin alttarille, saapui yksi vanhus huoneestaan ja istui mukaan hartauteen.

Hartaus alkoi ristinmerkillä, samalla kolme vanhuksista laittoi kädet ristiin, yksi nyökkäsi ja katsoi alaspäin, yksi otti kiinni hoitajan kädestä ja kaikki muut istuivat omilla paikoillaan.

Alkuvirsi, Tule kanssani Herra Jeesus laulettiin Sävelsirkun tahtiin. Kuusi osallistui lauluun, viimeisenä tulleella vanhuksella varpaat ja kädet liikkuiivat laulun tahdissa,

yhden vanhuksen kantapäät liikkuivat rytmiin, yksi hymyili laulaessaan ja yksi lauloi kyynel silmässä. Omassa huoneessaan oleva huonokuuloinen asukas osallistui myös lauluun omasta huoneestaan käsin.

Evankeliumiteksti luettiin selkoraamatusta. Sen kuunteli rauhassa yhdeksän vanhusta ja kaksi vanhuksista oli nukahtanut.

Seuraavana oli vuorossa virsi, Henki armon tuoja. Sävelsirkusta soi uruilla soitettu alkusoitto. Toinen nukkuvista vanhuksista havahtui hereille. Yksi vanhuksista nosti päätään urkujen alkaessa soida. Viisi alkoi laulaa virttä, heistä yksi naputti tahdissa varpailta lattiaan. Huoneessaan ollut vanhus saapui paikalle ja lauloi kävellessään.

Hartautta jatkettiin Sävelsirkun osiolla Kesän säät kertovat. Osiossa kerrottiin erilaisia asioita helluntaihin liittyen ja sieltä kuului erilaisia ääniä. Yksi vanhuksista nukkui edelleen, jälkeenpäin hoitajat kertoivat hänen olleen sairas, mutta halunneen kuitenkin tulla mukaan. Sävelsirkun osio sai kaksi vanhuksista keskustelemaan ja kommentoimaan helluntain sanontoihin. Lisäksi, kun Sävelsirkusta kuului kanteleen soitto, yksi vanhus alkoi naputtaa kantapäällä rytmiä.

Mukana hartaudessa oli koivun oksia. Hartaudenpitäjä lähti oksien kanssa kiertämään vanhusten luona. Nukkuva vanhus heräsi koivun oksan kosketukseen, kaksi kosketti oksaa kädellään, yksi mainitsi koivun tuoksun, neljä vanhuksista nyökkäili tai hymyili oksan tullessa kohdalle, yksi nauroi ääneen ja yksi kertoi saunavihdasta. Tämän jälkeen keskusteluun helluntaista osallistui viisi vanhusta.

Isä meidän rukous toteutettiin Sävelsirkussa olevalla Pertti Rajalan kirjasta luetulla tekstillä. Alkutekstin vanhukset kuuntelivat. Neljä heistä laittoi kädet ristiin ja kuusi yritti lukea rukousta kirjan lukijan tahtiin, siinä onnistumatta. Myös hoitajat kokivat vaikeaksi lukea rukousta kirjan lukijan tahtiin.

Viimeisenä virtenä hartaudessa oli Suvivirsi, sen alkaessa soida Sävelsirkussa, alkoi yksi vanhuksista nyökkäillä, yhden kantapäät liikkuivat musiikin tahdissa ja yhden käsi liikkui rytmisissä hoitajan kädessä. Viisi vanhuksista lauloi virttä ja yksi heistä liikkui

sitä laulaessaan. Myös yksi kuuntelevista vanhuksista liikuttui kyyneliin. Muut vanhukset kuuntelivat tyytyväisen näköisinä.

Hartaus päättyi Sävelsirkun kautta Herran siunaukseen. Tilanne oli samankaltainen kuin Isä meidän rukouksen kanssa. Kuusi vanhuksista yritti osallistua siunaukseen lukien, mutta se ei tahtonut onnistua. Yksi vanhuksista nyökkäili luetussa rytmissä ja viisi vanhusta kuunteli siunausta ja yhdellä heistä oli kädet ristissä.

Luomakunnan sunnuntai

Luomakunnan sunnuntain hartaudessa on paikalla 11 vanhusta. Aluksi hartauden pitäjä teki tavanomaisen tervehdyskierroksen. Yhden vanhuksen vieressä istuva hoitaja sanoi, että nyt on huono päivä, eikä vanhus vastannut tervehdykseen, vaan istui silmät kiinni ja kädet puuskassa rinnan päällä. Kolme vanhuksista tervehti ja esitteli samalla itsensä, yksi tervehti ja kätteli, neljä vanhuksista nyökkäsi, kun hartauden pitäjä kätteli heitä, yksi taputti käsiään ja nauroi ja yksi vanhuksista torkkui tuolissaan.

Altтарin rakentaminen aloitettiin laittamalla pöydälle vihreä liina. Vanhuksista neljä osallistui altтарin rakentamiseen ja keskusteluun liturgisista väreistä ja altтарikukista sekä kynttilöistä. Kaksi vanhuksista seurasi aktiivisesti ja yksi vanhuksista kuunteli ja nyökkäili samalla. Vanhus joka tervehdyskierroksella taputti ja nauroi, istui nyt rauhassa ja hiljaa. Vanhus, jolla hoitaja sanoi olevan huonon päivän, istui yhä silmät kiinni kädet puuskassa.

Varsinainen hartaus aloitettiin ja hartaudenpitäjä teki ristinmerkin. Yksi vanhuksista sanoi ristinmerkin jälkeen aamen, kolme laittoi kädet ristiin, muilla ei ollut huomattavaa reaktiota. Alkuvirsi Tule kanssani Herra Jeesus laulettiin Sävelsirkun tuella. Neljä vanhuksista lauloi virttä, yksi heistä liikuttui laulaessaan kyyneliin, yhden varpaat liikkuvat musiikin tahdissa ja yhdellä sekä varpaat että sormet. Kolme vanhuksista kuunteli rauhassa ja yksi liikuttui kuunnellessa kyyneliin.

Luomakunnan sunnuntaista keskusteltiin viljelemiseen liittyvien asioiden kautta. Kolme vanhuksista osallistui oma-aloitteisesti keskusteluun, yksi kertoi hoitajan kannustamana auringonkukkien kasvattamisesta. Yksi vanhus nyökkäili ja vastasi

kysyttäessä. ”Huonon päivän vanhus” avasi silmiään, mutta kun huomasi hoitajan katsovan häntä, puristi heti silmät takaisin kiinni.

Sävelsirkusta kuunneltiin Äänimatka kesään. Kesäisiin ääniin kuuluivat maton pesu laiturilla, ihmiset torilla, kesäinen metsä, käen kukkuminen, saunomisen äänet, uiminen järvessä sekä ihmiset juhannuskokon äärellä. Viisi vanhuksista kuunteli rauhassa, kaksi heistä hymyili, yksi sulki silmät ja kuunteli hymy huulillaan. ”Huonon päivän vanhus” puristi silmät kiinni entistä tiukemmin. Yksi vanhuksista kommentoi heti löylyn heiton kuullessaan ”sauna ääni”, yksi vanhuksista nauroi ääneen ja sanoi ”Tuopa oli hauskaa, miten sä sen teit?”, yksi kertoi kuulleensa soutamista, maton pesua ja käen kukkumista. Vanhus joka nukkui hartauden alussa, nukkui edelleen.

Vanhan testamentin teksti luetaan selkoraamatusta. Kaksi vanhuksista kuunteli kädet ristissä, kaksi nyökkäili. Muuten ei uusia reaktioita.

Isä meidän rukous luettiin yhteen ääneen. Viisi vanhuksista osallistui, kaksi istui hiljaa kädet ristissä kuunnellen.

Loppuvirtenä laulettiin Sävelsirkun säestyksellä Soi kunniaksi Luojan. Neljä vanhuksista lauloi laulua alusta asti. Yhdellä heistä sormet ja varpaat liikkuvat musiikin tahdissa ja toisella varpaat liikkuvat rytmissä. ”Huonon päivän vanhus” aukaisi laulun alettua silmänsä ja toisen säkeistön alkaessa yhtyi lauluun ja sen päätyttyä hymyili. Kaksi vanhuksista heijasi itseään laulun ajan eteen ja taakse ja toinen heistä hymyili samalla. Yksi hiljaa istuvista vanhuksista liikuttui kyyneliin laulun kuullessaan. Yksi istui hiljaa ja kuunteli. Alussa nukkunut vanhus nukkui edelleen.

Herransiunaus luettiin yhteen ääneen. Kuusi vanhuksista osallistui. Yksi istui hiljaa kädet ristissä, yksi nyökkäili ja hymyili ja kaksi istui rauhassa kuunnellen

LIITE 2: Havainnointitaulukot

PALMU SUNNUN TAI	Henkilö 1	Henkilö 2	Henkilö 3	Henkilö 4	Henkilö 5	Henkilö 6	Henkilö 7	Henkilö 8	Henkilö 9	Henkilö 10	Henkilö 11	Henkilö 12
Tervehdys kierros	Nyökkää tervehdittä essä	Tervehcii ja sanoo etunimens ä	Vaimea tervehdys päivää	Nyökkää ja hymyilee kauniisti	Tervehcii ja sanoo koko nimensä	Nyökkää	POISSA	"Päivää, päivää"	Hymy tervehdit täessä	Torkkuu, ei herää tervehdittä essä	Tervehcii ja sanoo etunimens ä	Tervehcii ja esittelee itsensä
Altтарin rakentamin en Liina, värit, kukat, risti, kynttilät	Istuu rauhassa	Seuraa syttyttää pyydetäes sä led kynttilät	Seuraa katseella tarkasti	Istuu rauhassa ja katse seuraa	Osallistuu altтарin rakentami seen, pyytää Raamatun altтарille	Seuraa tiivisti katseella, ei kommen toi	POISSA	Kommen toi altтарikukk ia ja liinan väriä	Seuraa rauhassa hoitajan istuessa vieressä	Torkkuu	Kommento i altтарilla ristiä	Rauhat tomana kotiin lähdössä
Hartauden aloitus ristin merkki	Ei reaktiota	Ei reaktiota	Ei reaktiota	Nyökkää ja laittaa kätet ristiin	Sanoo aamen	Laittaa kätet ristiin	POISSA	Ei reaktiota	Istuu rauhassa	Torkkuu	Laittaa kätet ristiin	Laittaa kätet ristiin
Virsi Tule kanssani Herra Jeesus	Heijaa eteen taakse	Laulaa koko virren	Laulaa hoitaja vieressä	Kuuntelee, kätet ristissä, varpaat liikkuvat tahdissa	Laulaa koko virren	Kuuntelee kätet ristissä	POISSA	Laulaa koko virren	Heijaa eteen taakse	Vähän availee silmäiä	Laulaa koko virren	Laulaa osittain mukana
Jeesus ratsastaa Jerusale miin taulu ja siitä keskustelu	Nyökkäile e kuvaa näytettäes sä	Komment ti kuvasta Aasilla	Komment ti kuvasta Taluttaa	Nyökkäile e kuvaa katsottaes sä	Jerusale min portti ja lapset kommentti na	Nyökkäile e ja sanoo vahvalla äänellä Kyllä	POISSA	No siinähan ratsastaa, kommentti na	Nyökkää ja ojentaa käden kuvaa kohti	Katsoo herätēs sään hämmenty neenä kuvaa	"Heilutta vat oksia" kommentti na	"Siinä lapsia" kommentti na
Evankeli umi Raamatust a	Kuuntelee rauhassa	Kuuntelee kurtistaa silmäkulmi a	Kuuntelee rauhassa	Kuuntelee rauhassa	Kuuntelee rauhassa	Nyökkäile e	POISSA	Kommento i "Niinpä"	Taputtaa käsiä hoitajan käsiin	Pyörittelee päättä ja kysyy missä on	Kuuntelee rauhassa	Kuuntelee ja liikehtii tuolissa
Pajun oksien jakaminen	Tuokuttaa oksaa, mutta hoitajan ohjeen mukaan ei saa oksaa	"Ihana" kommentti na ottaa oksan ja huiskuttaa	"Pehmeä ja kiitos" kommentti na	Ottaa ihmetellen oksan	Ottaa hymyillen oksan ja sanoo kiitos	Nyökkää ja ottaa oksan	POISSA	"No, johan. Minulleko " kommentti na	Hoitajan ohjeen mukaan ei saa oksaa, hoitaja ottaa yhteisen oksan	Ihmettelee oksaa ja sanoo "Kii tos"	"Kiitos, kiitos" sanoo ja nostaa oksan pystyyn	Ottaa oksan ja hymyilee
Virsi Hoosianna pajuja heiluttaen	Heijaa musiikin tahtiin	Laulaa ja naputtaa oksalla polveen	Laulaa oksa paikallaan	Heiluttaa oksaa	Laulaa voimakkaa sti ja heiluttaa oksaa	Avaa suuta laulun tahtiin ilman ääntä	POISSA	Laulaa ja heiluttaa oksaa	Heiluttaa oksaa hoitajan kanssa	Heiluttaa oksaa vaimeasti	Heiluttaa oksaa ja laulaa	Heiluttaa oksaa osan laulua
Keskustelu a virpomisest a	Kuuntelee	Hymyilee ja nyökkäilee keskustellu lle	Kuuntelee	Vastaa kysyttäes sä ja hymyilee	Osallistuu aktiivisesti keskustelu un	Nyökkäile e	POISSA	Vastaa ja kertoo virpoma-lo run	Taputtaa hoitajan käteen	Nyökkäile e ja hymyilee	Osallistuu keskustelu un	Istuu ja nyökkäilee
Isä meidän rukous yhdessä luettuna	Nyökkäile e	Osallistuu rukouksee n	Osallistuu rukouksee n	Kuuntelee kätet ristissä, hymyillen	Osallistuu rukouksee n. Kyynel silmässä	Laittaa kätet ristiin	POISSA	Osallistuu rukouksee n ristii kätet	Kätet hoitajan käsien kanssa ristissä	Osallistuu rukouksee n	Laittaa kätet ristiin osallistuu rukouksee n	Laittaa kätet ristiin
Herran siunaus	Istuu hiljaa	Herra siunatkoon meitä	Herra siunatkoon meitä	Kuuntelee	Lukee mukana	Edelleen kätet ristissä	POISSA	Lukee mukana	Taputtaa	Herra siunatkoon meitä	Lukee mukana	Herra siunatkoon meitä

HELATORS TAI	Henkilö 1	Henkilö 2	Henkilö 3	Henkilö 4	Henkilö 5	Henkilö 6	Henkilö 7	Henkilö 8	Henkilö 9	Henkilö 10	Henkilö 11	Henkilö 12
Tervehdyskierros	Tervehtii nyökkäten	Vastaa omalla nimellä ja hymyilee	Vastaa ja sanoo oman nimensä	Nyökkäilee monta kertaa	Toivottaa tervetulleeksi ja esittelee itsensä	Nyökkäää ja vastaa päivää	Hymyilee ja puristaa kättä	Sanoo ”päivää päivää” ja esittelee itsensä	Taputtaa käsiä ja tarttuu ojennettuun käteen	Havahtuu unesta sanomaan päivää	Tervehtii ja esittelee itsensä nimellä	POISSA
Altтарin rakentaminen Liina, liturgiset värit, kukat, risti, kynttilät	Seuraa katseella mutta ei osallistu puhumalla.	Sanoo nimiä kukille	Kommentti alttari-kukista ”tuoksuu”	Nyökkäilee	Kertoo liturgisia värejä, ja ristin kuuluvan alttarille	Syöttää pyydettyä led-kynttilän	Seuraa katseella	Kertoo alttari-kukille nimiä. Hätkähtää kun led-kynttilä syttyy	Taputtaa käsiään	Torkuttelee tuolissa	Osallistuu sanomalla nimiä kukille ja värin alttari-liinalle	POISSA
Hartauden aloitus ristin-merkki	Nyökkäää	Ei reaktiota	Ei reaktiota	Ei reaktiota	Sanoo Aamen ja laittaa kädet ristiin	Laittaa kädet ristiin	Hymyilee	Laittaa kädet ristiin	Taputtaa käsiään	Torkuttelee	Parantaa asentoa ja laittaa kädet ristiin	POISSA
Virsi Tule kanssani Herra Jeesus	Kuuntelee	Laulaa mukana koko laulun varpaat ja sormet liikkeessä	Laulaa mukana koko laulun	Nyökyttelee	Laulaa ja kynelee valuvat silmistä	Kuuntelee	Kyneelet silmistä	Laulaa mukana koko laulun varpaat ja sormet liikkeessä	Lopettaa taputtamisen	Havahtuu kuuntelemaan	Laulaa mukana koko laulun naputtaa varpailla	POISSA
Helators-taista keskustelua	Nyökkäilee	Nyökkäilee	Katselee hartauden pitäjää	Istuu hiljaa	Osallistuu keskusteluun	Istuu hiljaa, nyökkäää kaksi kertaa	Seuraa ja vastaa kysyttäessä	Istuu rauhassa	Taputtaa hoitajan ollessa vieressä	Istuu hiljaa	Osallistuu keskusteluun	POISSA
Laulu Pikku lintu riemuissaan	Nyökkäilee	Laulaa ensimmäisen säkeistön	Laulaa koko laulun	Istuu hiljaa	Laulaa koko laulun	Kuuntelee	Istuu hiljaa	Laulaa koko laulun	Heijaa eteen taakse	Laulaa mukana	Laulaa koko laulun varpaat liikkuvat	POISSA
Kuva taivaasta katselua ja keskustelua	Katsoo nyökkäillen kuvaa	Kertoo kuvassa olevan sinistä	Sanoo sanan pilvi, kuvaa katsoessa	Katsoo kuvaa nyökkäillen	Kertoo kuvasta monisanaisesti	Nyökkäilee kuvaa katsoessa	Katsoo kuvaa ja sitten sulkee silmät	Kommentoi taivas ja pilvi	Kurkottaa kuvaa kädestä, sitä näytettäessä	Kommentoi ”Onhan siinä”	Täydentää henkilön 5 kerto-maana	POISSA
Evankeliumi teksti Raamattua	Istuu rauhassa	Nyökkäilee	Kuuntelee	Ei huomioitavaa reaktiota	Kuuntelee	Nyökkäilee	Istuu rauhassa	Nyökkäilee	Taputtaa käsiään	Tutkii käsilaukan	Istuu, kuuntelee	POISSA
Isä meidän rukous yhdessä luettuna	Nyökkäilee	Osallistuu rukoukseen	Osallistuu rukoukseen	Kuuntelee	Lukee kovaääniseen rukoukseen	Laittaa kädet ristiin	Kyneelet silmistä	Osallistuu rukoukseen	Taputtaa ja hymyilee	Jatkaa käsilaakuntutkimista	Osallistuu rukoukseen	POISSA
Virsi Mä silmät luon ylös taivaaseen	Istuu rauhassa	Laulaa mukana koko laulun varpaat ja sormet liikkeessä	Laulaa koko laulun	Istuu hiljaa	Laulaa mukana koko laulun varpaat ja sormet liikkeessä	Istuu ja kuuntelee	Istuu rauhassa	Laulaa mukana koko laulun varpaat ja sormet liikkeessä	Taputtaa	Pysähtyy kuuntelemaan	Laulaa mukana koko laulun varpaat ja sormet liikkeessä	POISSA
Herran siunaus	Istuu rauhassa	Lukee mukana	Lukee mukana	Istuu hiljaa	Lukee mukana	Istuu kädet ristissä	Kuuntelee	Lukee mukana	Taputtaa	Lukee mukana	Lukee mukana	POISSA

Helluntai	Henkilö 1	Henkilö 2	Henkilö 3	Henkilö 4	Henkilö 5	Henkilö 6	Henkilö 7	Henkilö 8	Henkilö 9	Henkilö 10	Henkilö 11	Henkilö 12
Tervehdyskierros	Nyökkää	Sanoo hei hei ja nimensä	Sanoo päivää	Nyökkäilee	Kättelee väsyneenä	POISSA	Räpäytetään silmiä	POISSA	Taputtaa kädessä olevia lego palikoita	Nukkuu vasen käsi poskella	Tervehtii ja esittelee itsensä	Päivää päivää
Sävelsirkku Mikä kirkollinen juhlapyhä	Nyökkäilee kun kysymys kuuluu	Kuuntelee hymyileen	Kuuntelee	Kuuntelee	Vastaa kysyttäessä Sävelsirkkun kysymyseen	POISSA	Kuuntelee	POISSA	Lopettaa taputtamisen ja kuuntelee	Nukkuu	Kuuntelee	Kuuntelee kun hoitaja istuu vieressä
Alttarin rakentaminen Liina, liturgiset värit, kukat, risti, kynttilät	Kuuntelee	Nyökkäilee ja hymyilee	Istuu rauhassa	Katselee ja hymyilee	Auttaa kynttilöiden sytyttämisessä, hymyilee	POISSA	Katselee	Saapuu paikalle kun alttari on kukkia vaille valmis	Istuu hiljaa hoitajan vieressä	Heräilee	Auttaa kynttilöiden sytyttämisessä, kiittää kun saa sytyttää	Auttaa kynttilöiden sytyttämisessä, hymyilee kommentoi alttarikukkia
Hartauden aloitus ristinmerkki	Nyökkäilee	Katselee	Laittaa kädet ristiin	Katselee	Laittaa kädet ristiin	POISSA	Istuu hiljaa	Nyökkää ja katsoo alaspäin	Istuu hiljaa hoitajan vieressä	Nukahtaa uudelleen	Laittaa kädet ristiin	Pitää kiinni hoitajan kädestä
Virsi Tule kanssani Herra Jeesus	Heijaa eteen ja taakse	Laulaa ja hymyilee	Laulaa koko laulun	Varpaat heiluvat, kuuntelee	Laulaa kyynel silmässä	On omassa huoneessa ja laulaa siellä	Kuuntelee	Laulaa, varpaat ja kädet liikkeessä	Istuu rauhassa	Nukkuu	Laulaa ja kantapäät liikkuvat rytmisissä	Laulaa
Evankeliumi Selko Raamatusta	Nyökkäilee	Katsoo ja hymyilee	Kuuntelee	Nukkuu	Kuuntelee	POISSA	Kuuntelee	Nyökkäilee ja kuuntelee	Istuu rauhassa	Nukkuu	Kuuntelee	Kuuntelee ja puristaa hoitajan kädestä
Henki Armon tuoja Sävelsirkusta	Nostaa päätä urkujen soudessa	Laulaa	Laulaa	Nukkuu	Laulaa	Laulaa ja saapuu paikalle	Kuuntelee	Laulaa ja naputtaa varpailla	Kuuntelee	Havahtuu hereille	Laulaa	Laulaa
Kesänsäät kertova helluntai Sävelsirkusta	Nyökkäilee	Hymyilee ja kuuntelee nyökkäileen	Kuuntelee	Nukkuu	Kommentoi helluntain sanontoja	Istuu ja kuuntelee	Istuu rauhassa	Kannell soi naputtaa kanta-päällä	Istuu ja kuuntelee	Nyökkäilee	Kommentoi helluntaista	Kuuntelee rauhassa
Koivun oksat, keskustelua helluntai	Tuoksuttaa oksaa ja hymyilee	Hymyilee	Koskettaa oksaa	Herää koivun oksan kosketukseen	Mainitse koivu tuoksun	Nyökkäilee	Hymyilee	Nyökkäilee ja hymyilee	Nauraa ääneen	Räpyttää silmiä ja haistaa oksaa	Koskettaa oksaa	Kertoo saunavihdasta
Isä meidän rukous Sirkusta	Laittaa kädet ristiin	Yrittää osallistua	Yrittää osallistua	Kädet ristissä	Yrittää osallistua	Laittaa kädet ristiin	Kuuntelee	Yrittää osallistua	Katselee ympärilleen	Laittaa kädet ristiin	Yrittää osallistua	Yrittää osallistua
Suvivirsi Sirkusta	Nyökkäilee	Laulaa	Laulaa	Kuuntelee	Laulaa kyyneleht silmissä	Istuu kuuntele massa	Kuuntelee, liikuttuu	Kanta-päät tahdissa	Kuuntelee	Laulaa	Laulaa	Käsi hoitajan kädessä rytmisissä
Herran siunaus	Nyökkäilee	Yrittää osallistua	Yrittää osallistua	Kuuntelee	Yrittää osallistua	Kädet ristissä	Kuuntelee	Yrittää osallistua	Kuuntelee	Kuuntelee	Yrittää osallistua	Yrittää osallistua

LUOMA-KUNNAN SUNNUNTAI	Henkilö 1	Henkilö 2	Henkilö 3	Henkilö 4	Henkilö 5	Henkilö 6	Henkilö 7	Henkilö 8	Henkilö 9	Henkilö 10	Henkilö 11	Henkilö 12
Tervehdyskierros	Nyökkää	Istuu kädet puuskassa, ei reagoi tervehdykseen	Nyökkää ja hymyilee	Tervehtii ja antaa kättä	Esittelee itsensä, toivottaa tervetulleksi	Nyökkää ja kättelee	Hymyilee	Tervehtii ja sanoo nimensä	Taputtaa ja nauraa	Torkkuu	Tervehtii ja esittelee etunimellä	POISSA
Alttarin rakentaminen Liina, liturgiset värit, kukat, risti, kynttilät	Kuuntelee ja nyökkäilee	Kädet puuskassa, silmät kiinni	Osallistuu keskusteluun alttarin rakentamisesta	Seuraa aktiivisesti	Osallistuu keskusteluun	Seuraa aktiivisesti	Katselee	Osallistuu keskusteluun	Istuu rauhassa	Torkkuu	Osallistuu keskusteluun	POISSA
Hartauden aloitus ristinmerkki	Katselee	Ei uutta reaktiota	Sanoo Aamen	Katselee	Laittaa kädet ristiin	Laittaa kädet ristiin	Katselee	Istuu rauhassa	Istuu rauhassa	Torkkuu	Laittaa kädet ristiin	POISSA
Virsi Tule kanssani Herra Jeesus	Katselee rauhassa	Ei muutosta reaktioissa	Laulaa	Kuuntelee	Laulaa liikuttuu	Nyökkää ja kuuntelee	Liikuttuu	Laulaa, sormet ja varpaat liikkuvat tahdissa	Kuuntelee	Torkkuu	Varpaat liikkuvat tahdissa, laulaa	POISSA
Keskustelua viljelemisestä	Nyökkäilee	Avaa silmiä, kun huomaa, että hoitaja katsoo takaisin kiinni	Osallistuu keskusteluun	Nyökkäilee, vastaa kysytyssä	Osallistuu keskusteluun	Hoitajan kannustamana kertoo auringon kukkien kasvattamisesta	Kuuntelee	Osallistuu keskusteluun	Nyökkäilee	Torkkuu	Osallistuu keskusteluun	POISSA
Äänimatka kesään Sävelsir kusta	Kuuntelee	Puristaa silmät kiinni tiukemmin	Komentti ”Sauna ääni”	Hymyilee	Komentteja ”soutaa, maton pesu, käki kukkuu”	Kuuntelee keskittyneesti	Hymyilee	Nauraa ääneen komentti ”tuopa oli hauskaa”	Kuuntelee	Torkkuu	Hymy huulille. Sulkee silmät, hymyilee ja kuuntelee	POISSA
Vanhan testamentin teksti Selko Raamatusta	Nyökkäilee	Kädet puuskassa, silmät kiinni	Kuuntelee	Nyökkäilee	Kuuntelee	Nyökkäilee, kädet ristissä	Kuuntelee	Kuuntelee	Heijaa eteen ja taakse	Torkkuu	Kuuntelee, kädet ristissä	POISSA
Isä meidän rukous	Istuu rauhassa	Kädet puuskassa	Lukee ääneen	Istuu kädet ristissä	Lukee ääneen	Istuu kädet ristissä	Kuuntelee	Lukee ääneen	Istuu hiljaa	Torkkuu	Lukee ääneen	POISSA
Virsi Soi kunniaksi Luojan Sävelsir kusta	Heijaa eteen taakse	Laulaa laulun lopussa, hymyilee	Laulaa koko laulun	Kuuntelee rauhassa	Laulaa koko laulun	Istuu rauhassa	Liikuttuu	Laulaa, sormet ja varpaat liikkuvat tahdissa	Heijaa eteen taakse, hymyilee	Torkkuu	Varpaat liikkuvat tahdissa, laulaa	POISSA
Herran siunaus	Kuuntelee	Lukee mukana	Lukee mukana	Nyökkäilee ja hymyilee	Lukee mukana	Istuu kädet ristissä	Lukee mukana	Lukee mukana	Istuu hiljaa	Torkkuu	Lukee mukana	POISSA

LIITE 3: Alttarin äärellä: Hartaudet Sävelsirkkuun

ALTTARIN ÄÄRELLÄ
– hartaudet muistisairaille

Palmusunnuntain hartaus

Palmusunnuntain hartautta varten tarvittavat seuraavanlaiset tarvikkeet:

Alttaripöytä

- Alttaripöytä voi olla mikä tahansa pöytä tai taso, jolle alttari rakennetaan. Pöytä voi muulloin olla muussa käytössä, mutta hartauden ajaksi se on hyvä rauhoittaa vain alttarikäyttöön.

Alttarille

- Violetti/lila kangas alttariliinaksi, kankaaksi sopii oikein hyvin esimerkiksi velour-kangas, joka ei rypisty.
- Kaksi kynttilää ja kynttilän jalat. Mikäli yksikössä voi polttaa oikeita kynttilöitä niin ota sellaiset, mutta LED-kynttilät ovat hyvät siinä tapauksessa, jos oikeita ei voi polttaa.
- Risti, jonka voi asettaa pöydälle
- Kukkamaljakko ja kukat. Alttarilla käytetään tavallisesti leikkokukkia. Kukat muistuttavat elämän hauraudesta. Tästä syystä alttarille ei tavallisesti tuoda ruukkukukkia, joita on tarkoitus pitää hengissä kastelemalla, ei myöskään muovikukkia. Alttarikukat voidaan jättää hartauden jälkeen näkyviin osastolle. Kuihtuessaan ne muistuttavat katoavaisuudesta, mutta myös kokemuksen mukaan herättävät keskustelua olleesta hartaudesta.
- Raamattu. Kokemus on osoittanut, että kun kysytään mitä alttarille vielä voisi laittaa, niin joku vanhuksista sanoo, että siellä tulisi olla raamattu.

Hartaushetkeä varten:

- Kuva jossa Jeesus ratsastaa aasilla Jerusalemiin. Se voi olla mikä tahansa kuva Jeesuksesta ratsastamassa Jerusalemiin. Erityisesti ajatuksia herättävät koulutaulukuva tai kuva vanhasta perheraamatusta.
- Pajunkissan oksia ja/tai virpomavitsoja, joita voidaan heiluttaa.

Nimi Palmusunnuntain hartaus

Kuvaus Suunnittelu: Seija Puusaari ja Risto Parviainen osana Diakonia ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä.

Tekijä Audience First

	Nimi	Lisätiedot
	1 548 TULE KANSSANI, HERRA JEEBUS	Esittäjä: KORAALIKUORO PSALLITE, TARMO NUOTIO JA LASSE ERKKILÄ
	2 HOOSIANNA	Esittäjä: KORAALIKUORO PSALLITE, TARMO NUOTIO JA LASSE ERKKILÄ

Nimi	Lisätiedot
------	------------

Nimi	Lisätiedot
------	------------

	Nimi	Lisätiedot
1	Palmusunnuntain hartaus 1- Alttarin rakentaminen	Kuvaus: Kesto: 2:30 Lukija: Seija Puusaari
2	Palmusunnuntain hartaus 2	Kuvaus: Kesto: 3:20 Lukija: Seija Puusaari
3	Palmusunnuntain hartaus 3	Kuvaus: Kesto: 2:05 Lukija: Seija Puusaari

Nimi	Lisätiedot
------	------------

Nimi	Lisätiedot
------	------------

Nimi	Lisätiedot
------	------------

Kanava

Kategorian Nimi
HENGELLINEN MUSIIKKI

Helluntain hartaus

Helluntain hartautta varten tarvittavat seuraavanlaiset tarvikkeet:

Alttaripöytä

- Alttaripöytä voi olla mikä tahansa pöytä tai taso, jolle alttari rakennetaan. Pöytä voi muulloin olla muussa käytössä, mutta hartauden ajaksi se on hyvä rauhoittaa vain alttari käyttöön.

Alttarille

- Punainen kangas alttariliinaksi, kankaaksi sopii oikein hyvin esimerkiksi velour-kangas, joka ei rypisty.
- Kuusi kynttilää ja kynttilän jalat, mikäli yksikössä voi polttaa oikeita kynttilöitä niin ota sellaiset, mutta LED-kynttilät ovat hyvät siinä tapauksessa, että oikeita ei voi polttaa.
- Risti, jonka voi asettaa pöydälle.
- Kukkamaljakko ja kukat.
Alttarilla käytetään tavallisesti leikkokukkia. Kukat muistuttavat elämän hauraudesta. Tästä syystä alttarille ei tavallisesti tuoda ruukkukukkia, joita on tarkoitus pitää hengissä kastelemalla, ei myöskään muovikukkia. Alttarikukat voidaan jättää hartauden jälkeen näkyviin osastolle, jossa ne kuihtuvat ja muistuttavat katoavaisuudesta, mutta myös kokemuksen mukaan herättävät keskustelua jo olleesta hartaudesta.
- Raamattu. Kokemus on osoittanut, että kun kysytään mitä alttarille vielä voisi laittaa, niin joku vanhuksista sanoo, että siellä tulisi olla raamattu.

Hartautta varten

- Koivun oksia, joita voi tuoksutella, kun puhutaan helluntain sanonnoista ja ennustuksista.

Nimi Helluntain hartaus

Kuvaus Suunnittelu: Seija Puusaari ja Risto Parviainen osana Diakonia ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä.

Tekijä Audience First

	Nimi	Lisätiedot
	1 548 TULE KANSSANI, HERRA JEESUS	Esittäjä: KORAALIKUORO PSALLITE, TARMO NUOTIO JA LASSE ERKKILÄ
	2 119: 1,6,7 HENKI, ARMON TUOJA	Esittäjä: KORAALIKUORO PSALLITE, TARMO NUOTIO JA LASSE ERKKILÄ
	3 571: 1-4 JO JOUTUI ARMAS AIKA (SUVIVIRSI)	Esittäjä: KORAALIKUORO PSALLITE, TARMO NUOTIO JA LASSE ERKKILÄ

	Nimi	Lisätiedot
	1 Kesän säät kertova helluntai päättää pääsiäisen	Kuvaus: Kesto: 1:22 lukija: Tommi Harju

	Nimi	Lisätiedot
		

	Nimi	Lisätiedot
	1 Helluntain hartaus 1- Altтарin rakentaminen	Kuvaus: Kesto: 2:32 Lukija: Seija Puusaari
	2 Helluntain hartaus 2	Kuvaus: Kesto: 2:33 Lukija: Seija Puusaari
	3 Helluntain hartaus 3	Kuvaus: Kesto: 2:36 Lukija: Seija Puusaari

	Nimi	Lisätiedot
	1 Mikä kirkollinen juhlapyhä 8? P	Kuvaus: kesto 1:40 Höglund & Juhokas: Altтарin valo. Lukijana Anitta Raitanen. Vastaus: Helluntai

	Nimi	Lisätiedot
		

	Nimi	Lisätiedot
		

Kanava

	Kategorian Nimi
	HENGELLINEN MUSIIKKI

Juhannuksen hartaus

Juhannuksen hartautta varten tarvittavat seuraavanlaiset tarvikkeet:

Alttaripöytä

- Alttaripöytä voi olla mikä tahansa pöytä tai taso, jolle alttari rakennetaan. Pöytä voi muulloin olla muussa käytössä, mutta hartauden ajaksi se on hyvä rauhoittaa vain alttari käyttöön.

Alttarille

- Valkoinen kangas alttariliinaksi, kankaaksi sopii oikein hyvin esimerkiksi velour-kangas, joka ei rypisty.
- Neljä kynttilää ja kynttilän jalat, mikäli yksikössä voi polttaa oikeita kynttilöitä niin ota sellaiset, mutta LED-kynttilät ovat hyvät siinä tapauksessa, että oikeita ei voi polttaa.
- Risti, jonka voi asettaa pöydälle.
- Kukkamaljakko ja kukat. Alttarilla käytetään tavallisesti leikkokukkia. Kukat muistuttavat elämän hauraudesta. Tästä syystä alttarille ei tavallisesti tuoda ruukkukukkia, joita on tarkoitus pitää hengissä kastelemalla, ei myöskään muovikukkia. Alttarikukat voidaan jättää hartauden jälkeen näkyviin osastolle. Kuihtuessaan ne muistuttavat katoavaisuudesta, mutta myös kokemuksen mukaan herättävät keskustelua olleesta hartaudesta.
- Raamattu. Kokemus on osoittanut, että kun kysytään mitä alttarille vielä voisi laittaa, niin joku vanhuksista sanoo, että siellä tulisi olla Raamattu.

Hartaushetkeä varten

- Suomen lippu
- Koivun oksia

Nimi Juhannuksen hartaus

Kuvaus Suunnittelu: Seija Puusaari ja Risto Parviainen osana Diakonia ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä.

Tekijä Audience First

	Nimi	Lisätiedot
	1 548 TULE KANSSANI, HERRA JEESUS	Esittäjä: KORAALIKUORO PSALLITE, TARMO NUOTIO JA LASSE ERKKILÄ
	2 571: 1-4 JO JOUTUI ARMAS AIKA (SUVIVIRSI)	Esittäjä: KORAALIKUORO PSALLITE, TARMO NUOTIO JA LASSE ERKKILÄ

	Nimi	Lisätiedot
	1 Lauantaisauna osa 4-juhannus	Kuvaus: Kesto: 0:49 Lukija: Niina Bell

	Nimi	Lisätiedot
		

	Nimi	Lisätiedot
	1 Juhannuksen hartaus 1- Altтарin rakentaminen	Kuvaus: Kesto: 2:30 Lukija: Seija Puusaari
	2 Juhannuksen hartaus 2	Kuvaus: Kesto: 2:33 Lukija: Seija Puusaari
	3 Juhannuksen hartaus 3	Kuvaus: Kesto: 2:36 Lukija: Seija Puusaari

	Nimi	Lisätiedot
		

	Nimi	Lisätiedot
		

	Nimi	Lisätiedot
		

Kanava

	Kategorian Nimi
	HENGELLINEN MUSIIKKI

Luomakunnan sunnuntain hartaus

Luomakunnan sunnuntain hartautta varten tarvitset seuraavanlaiset tarvikkeet:

Alttaripöytä

- Alttaripöytä voi olla mikä tahansa pöytä tai taso, jolle alttari rakennetaan. Pöytä voi muulloin olla muussa käytössä, mutta hartauden ajaksi se on hyvä rauhoittaa vain alttari käyttöön.

Alttarille

- Vihreä kangas alttariliinaksi, kankaaksi sopii oikein hyvin esimerkiksi velour-kangas, joka ei rypisty.
- Kaksi kynttilää ja kynttilän jalat, mikäli yksikössä voi polttaa oikeita kynttilöitä niin ota sellaiset, mutta led-kynttilät ovat hyvät siinä tapauksessa, että oikeita ei voi polttaa.
- Risti, jonka voi asettaa pöydälle.
- Kukkamaljakko ja kukat, luomakunnan sunnuntaina sopivat erityisesti luonnon kukat. Alttarilla käytetään tavallisesti leikkokukkia. Kukat muistuttavat elämän hauraudesta. Tästä syystä alttarille ei tavallisesti tuoda ruukkukukkia, joita on tarkoitus pitää hengissä kastelemalla, ei myöskään muovikukkia. Alttarikukat voidaan jättää hartauden jälkeen näkyviin osastolle, jossa ne kuihtuvat ja muistuttavat katoavaisuudesta, mutta myös kokemuksen mukaan herättävät keskustelua olleesta hartaudesta.
- Raamattu. Kokemus on osoittanut, että kun kysytään mitä alttarille vielä voisi laittaa, niin joku vanhuksista sanoo, että siellä tulisi olla Raamattu.

Hartaushetkeä varten

- Esimerkiksi kiviä, simpukan kuoria, luonnosta jotain joka on ajankohtaan sopivaa, kosketeltavaa, katsottavaa, tuokseteltavaa.

Nimi Luomakunnan sunnuntain hartaus

Kuvaus Suunnittelu: Seija Puusaari ja Risto Parviainen osana Diakonia ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä.

Tekijä Audience First

	Nimi	Lisätiedot
	1 548 TULE KANSSANI, HERRA JEEBUS	Esittäjä: KORAALIKUORO PSALLITE, TARMO NUOTIO JA LASSE ERKKILÄ
	2 462 SOI KUNNIAKSI LUOJAN	Esittäjä: KORAALIKUORO PSALLITE, TARMO NUOTIO JA LASSE ERKKILÄ

	Nimi	Lisätiedot
	1 Äänimatka kesään P	Kuvaus: kesto: 1:57 Mitä kesäisiä ääniä tunnistit? (kuunnellaan äänikuvat) Vastaus: Kuulit maton pesua laiturilla, ihmisiä torilla, kesäinen metsä, jossa käki kukkuu, saunomista, uimista järvessä, ihmisiä Juhannuskokon äärellä Mikä on kesässä hausointa?

	Nimi	Lisätiedot
		

	Nimi	Lisätiedot
	1 Luomakunnan sunnuntain hartaus 1- Altтарin rakentaminen	Kuvaus: Kesto: 2:30 Lukija: Seija Puusaari
	2 Luomakunnan sunnuntain hartaus 2	Kuvaus: Kesto: 2:34 Lukija: Seija Puusaari
	3 Luomakunnan sunnuntain hartaus 3	Kuvaus: Kesto: 2:37 Lukija: Seija Puusaari

	Nimi	Lisätiedot
		

	Nimi	Lisätiedot
		

	Nimi	Lisätiedot
		

Kanava

	Kategorian Nimi
	HENGELLINEN MUSIIKKI

Kaiuttimen reseptit (Sävelsirkku demolaite)

	Väri	Nimi
		Lokakuu
		Liikutaan, pelataan ja muistellaan 2
		Äänivitamiinia mielelle ja keholle 2012

Tee resepti

Tulosta kaikki aktiiviset reseptit

Vapaahaku

Hae reseptejä

Näytä kaikki

Uusimmat reseptit Sävelsirkku-palvelimella

Reseptit

	Nimi 	Kuvaus 	Tekijä
	Juhannuksen hartaus	Suunnittelu: Seija Puusaari ja Risto Parviainen osana Diakonia ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä.	Audience First
	Luomakunnan sunnuntain hartaus	Suunnittelu: Seija Puusaari ja Risto Parviainen osana Diakonia ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä.	Audience First
	Helluntain hartaus	Suunnittelu: Seija Puusaari ja Risto Parviainen osana Diakonia ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä.	Audience First
	Palmusunnuntain hartaus	Suunnittelu: Seija Puusaari ja Risto Parviainen osana Diakonia ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä.	Audience First
	Aktuellt i oktober	LL-bladet nyheter i oktober 2012	Audience First

